

MATERIAŁY I STUDIA

Zeszyt nr 189

Wpływ cech społeczno-demograficznych osób
bezrobotnych na możliwość znalezienia pracy
Badanie na podstawie danych BAEL w latach 1993–2003

Tomasz Daras, Maria Jerzak

Warszawa, czerwiec 2005 r.

Projekt graficzny:

Oliwka s.c.

Skład i druk:

Drukarnia NBP

Wydął:

Narodowy Bank Polski
Departament Komunikacji Społecznej
00-919 Warszawa, ul. Świętokrzyska 11/21
tel. (22) 653 23 35, fax (22) 653 13 21

© Copyright Narodowy Bank Polski, 2005

Materiały i Studia rozprowadzane są bezpłatnie.

Dostępne są również na stronie internetowej NBP: <http://www.nbp.pl>

Spis treści

Spis wykresów i tabel	4
Streszczenie	5
Wprowadzenie	6
1. Ogólna sytuacja na rynku pracy w Polsce i w krajach europejskich	7
2. Przegląd literatury	10
3. Metodologia badania oraz charakterystyka danych	12
4. Wyniki empiryczne dla lat 2002–2003	15
5. Wyniki badania dla lat 1993–2003	24
6. Polityka zatrudnienia w Polsce	30
7. Ocena efektywności aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu w krajach OECD	31
8. Podsumowanie	32
9. Bibliografia	34

Spis wykresów i tabel

Tabela 1. Liczba osób uczestniczących w badaniu BAEL	12
Tabela 2. Wyniki estymacji modelu logitowego dla danych BAEL 2002–2003	15
Tabela 3. Tabela współzależności pomiędzy zmiennymi uwzględnionymi w modelu	16
Tabela 4. Struktura wykształcenia badanej zbiorowości w %	17
Tabela 5. Struktura bezrobotnych według wieku w %	18
Tabela 6. Struktura bezrobotnych według rodzaju poszukiwanej pracy	20
Tabela 7. Struktura bezrobotnych według klasy miejscowości zamieszkania	20
Tabela 8. Struktura przyczyn zaprzestania aktywnego poszukiwania pracy w kolejnym roku badania	21
Tabela 9. Wyniki estymacji modelu logitowego dla danych BAEL w latach 1993–2003	24
Wykres 1. Stopa bezrobocia a udział bezrobocia długotrwałego w bezrobociu ogółem w krajach europejskich w IV kwartale 2003 r.	7
Wykres 2. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce w latach 1991–2004	7
Wykres 3. Stopa bezrobocia w Polsce	8
Wykres 4. Udział bezrobocia długotrwałego w bezrobociu ogółem	8
Wykres 5. Stopa bezrobocia rejestrowanego według województw. Stan w końcu marca 2004	9
Wykres 6. Stopa długotrwałego bezrobocia rejestrowanego według województw. Stan w końcu marca 2004	9
Wykres 7. Stopa bezrobocia według wykształcenia i płci	17
Wykres 8. Stopa bezrobocia według wieku i płci	18
Wykres 9. Struktura rodzaju poszukiwanej pracy według wieku w 2002 r.	19
Wykres 10. Struktura wykształcenia bezrobotnych ogółem oraz poszukujących jakiegokolwiek pracy	19
Wykres 11. Prawdopodobieństwo znalezienia pracy	21
Wykres 12. Procentowa zmiana prawdopodobieństwa znalezienia pracy w przypadku zmiany jednej z cech w porównaniu z grupa referencyjną	22
Wykres 13. Bezrobotni według wielkich grup zawodów	23
Wykres 14. Napływ absolwentów różnych typów szkół na rynek pracy	27
Wykres 15. Populacja ludności w wieku 18–24 l. w latach 1999–2002	27
Wykres 16. Nietypowe formy zatrudnienia w latach 1994–2003	28

Streszczenie

Od lat bezrobocie w Polsce stanowi poważny problem społeczno-gospodarczy, nie tylko z uwagi na jego rozmiary, ale też ze względu na duże zróżnicowanie strukturalne. Szczególnym zagrożeniem jest rosnący udział wśród ogółu bezrobotnych osób młodych i długotrwale bezrobotnych.

Celem opracowania jest zidentyfikowanie czynników społeczno-demograficznych, które wpływają na ryzyko pozostania w bezrobociu, jak też analiza siły i kierunku oddziaływania cech bezrobotnych (m.in. wykształcenia, wieku, płci), które zmniejszają lub zwiększają to ryzyko. Zbadanie tych zależności dokonane zostało na podstawie modelu logitowego. Użyte do estymacji dane pochodzą z ankietowego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) w latach 1993–2003. Opracowanie zawiera ogólne informacje o rynku pracy w Polsce i krajach europejskich, przegląd literatury krajowej i zagranicznej na temat prawdopodobieństwa wyjścia z bezrobocia.

Otrzymane wyniki badania wskazują na wyraźnie gorszą sytuację kobiet na rynku pracy, osób poniżej 25. i powyżej 45. roku życia oraz osób słabo wykształconych. Na prawdopodobieństwo wyjścia z bezrobocia negatywnie wpływa okres pozostawania bez pracy. Dla osób niepracujących dłużej niż 12 miesięcy prawdopodobieństwo to drastycznie maleje. Wyniki badania potwierdzają, że szanse bezrobotnych na znalezienie pracy są ściśle związane z ich cechami indywidualnymi.

Wprowadzenie

Bezrobocie jest obecnie jednym z najtrudniejszych problemów społeczno-gospodarczych, z którymi próbuje się uporać nie tylko Polska, ale również – w mniejszym lub większym stopniu – inne kraje Europy i świata. Wzrost bezrobocia wywiera negatywny wpływ na poziom życia osób bezrobotnych i ich rodzin, zwiększa koszty, jakie ponosi państwo na różne formy pomocy i przeciwdziałanie bezrobociu. W aspekcie społecznym bezrobocie prowadzi do zubożenia, marginalizacji i izolacji społecznej części społeczeństwa. Wyklucza osoby bezrobotne i ich rodziny (w szczególności dzieci ze względu na mniejsze możliwości kształcenia oraz utrudniony dostęp do kultury, do nowoczesnych technik komunikowania się i osiągnięć nauki) oraz ogranicza ich udział w życiu społecznym i gospodarczym kraju. Dlatego też najskuteczniejszym sposobem zapobiegania wykluczeniu jest jak najszybsze włączenie osób bezrobotnych do życia zawodowego i społecznego.

Występowanie bezrobocia jest zjawiskiem naturalnym w gospodarce ze względu na zmiany demograficzne, zmianę struktury podaży siły roboczej i zmiany strukturalne w gospodarce. Staje się problemem społecznym wówczas, kiedy rośnie skala bezrobocia w stosunku do ogółu pracujących i przyspiesza jego dynamika. Wzrost liczby osób pozostających bez pracy nie z własnej woli staje się wówczas kwestią społeczną i wymaga działań w różnych obszarach życia społeczno-gospodarczego, a nie tylko w obszarze rynku pracy. Efekty tych działań zależą w znacznym stopniu od samych bezrobotnych. Na podstawie danych BAEL przeprowadzone zostało badanie, którego celem było określenie, jakie cechy osób bezrobotnych i jak silnie oddziałują na wzrost lub zmniejszenie szans na znalezienie pracy, jak zmieniała się rola tych czynników w okresie objętym badaniem oraz jaki wpływ miały te cechy na długotrwałe pozostawanie bezrobotnym. Badanie BAEL oparte jest na reprezentacyjnym badaniu ankietowym aktywności ekonomicznej wszystkich osób w wieku 15 lat i więcej, będących członkami wylosowanych gospodarstw domowych. Metodologia BAEL oparta jest na definicjach zalecanych przez Międzynarodową Organizację Pracy i Eurostat. Podstawowym kryterium podziału ludności z punktu widzenia aktywności – na pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo – jest fakt wykonywania pracy oraz posiadania lub poszukiwania pracy w badanym tygodniu.

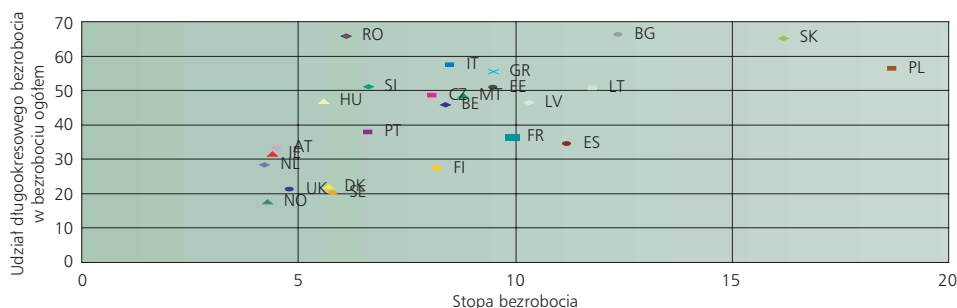
1

Ogólna sytuacja na rynku pracy w Polsce i w krajach europejskich

Stopa bezrobocia w Polsce jest najwyższa, zarówno wśród starych, jak i nowych członków Unii Europejskiej (UE). Bezrobocie w coraz szerszym zakresie dotyka również kraje UE-15. Tylko w okresie IV kwartał 2002 r. – IV kwartał 2003 r. w ponad połowie z nich nastąpił wzrost stopy bezrobocia. Wśród państw europejskich, w tym również nie będących członkami UE, Polska znajduje się w grupie krajów o najwyższym poziomie bezrobocia długotrwałego¹ (wykres 1).

Wykres 1

Stopa bezrobocia a udział bezrobocia długotrwałego w bezrobociu ogółem w krajach europejskich w IV kwartale 2003 r.*

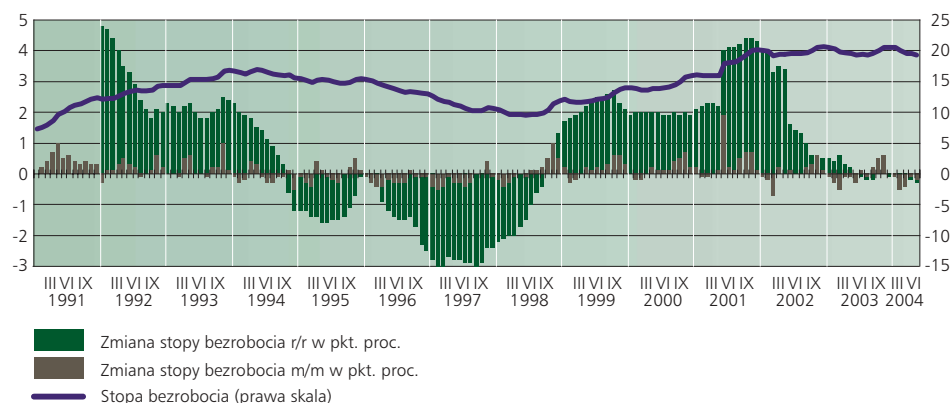

* BE – Belgia; CZ – Czechy; DK – Dania; EE – Estonia; GR – Grecja; ES – Hiszpania; FR – Francja; IE – Irlandia; IT – Włochy; LV – Łotwa; LT – Litwa; HU – Węgry; MT – Malta; NL – Holandia; AT – Austria; PL – Polska; PT – Portugalia; SI – Słowenia; SK – Słowacja; FI – Finlandia; SE – Szwecja; UK – W. Brytania; NO – Norwegia; BG – Bułgaria; RO – Rumunia.

Źródło: Dane EUROSTAT (stopa bezrobocia z Eurostatu na podstawie danych ankietowych).

Wykres 2

Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce w latach 1991–2004

Źródło: Dane GUS, obliczenia własne.

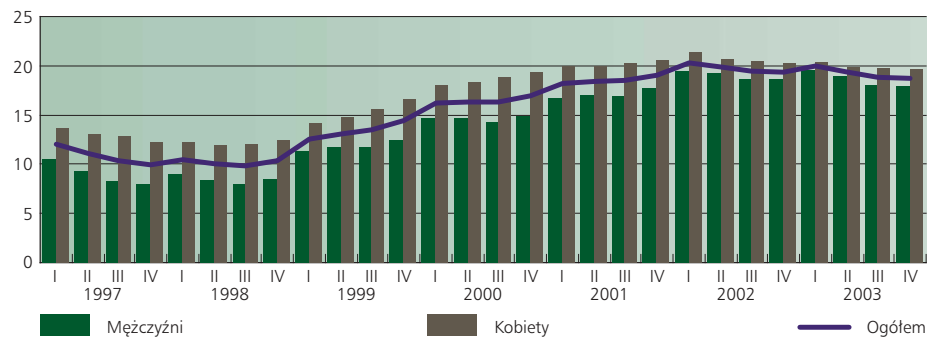
¹ Określenie bezrobocia długotrwałego występujące w literaturze oraz w BAEL oznacza pozostawanie bez pracy ponad 12 miesięcy. Niektórzy autorzy rozgraniczają pojęcie bezrobocia długookresowego, tj. pozostawanie bez pracy od 6 do 12 miesięcy i długotrwałego tj. trwającego ponad 12 miesięcy (niekiedy określanego również jako bezrobocie chroniczne).

W Polsce wśród bezrobotnych nowo zarejestrowanych w 2003 r. około 75% stanowiły osoby rejestrujące się po raz kolejny. Obecnie dłużej niż pół roku bez pracy pozostaje ponad 68% ogółu zarejestrowanych, a dłużej niż rok, według danych Eurostatu za IV kwartał 2003 r., ponad 56% bezrobotnych. Wyższy udział występuje tylko w Bułgarii (66,2%), Słowacji (65,1%) i Rumunii (65,7%). Wśród starych członków UE tylko w Grecji i we Włoszech odnotowuje się podobny jak w Polsce udział bezrobocia długotrwałego (odpowiednio 55,4% i 57,3%).

Kształtowanie się stopy bezrobocia w Polsce oraz jej zmiany w latach 1991–2004 przedstawia wykres 2.

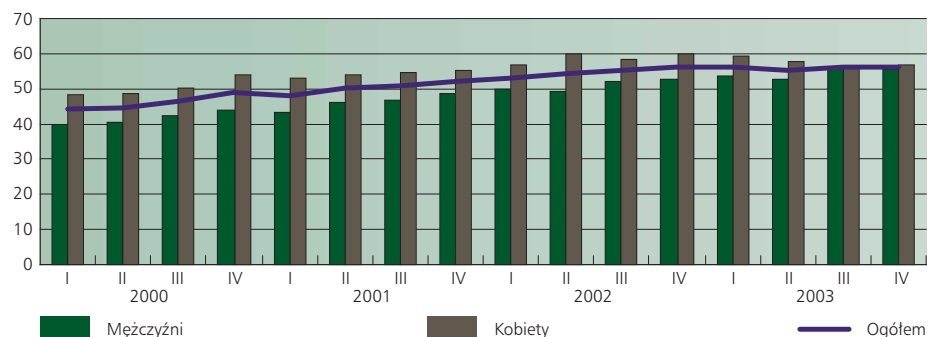
Pod koniec 1998 r., po okresie stopniowego spadku stopy bezrobocia w latach 1995–1998, bezrobocie rejestrowane zaczęło systematycznie wzrastać (poza okresami sezonowego spadku). Zwykle niższa stopa bezrobocia mężczyzn stopniowo zaczęła zbliżać się do stopy bezrobocia kobiet. Od III kwartału 2003 r. zarówno kobiety jak i mężczyźni w podobnym stopniu zagrożeni są bezrobociem długotrwałym (wykresy 3 i 4). Jednak ogólna stopa bezrobocia oraz stopa bezrobocia długotrwałego jest znacznie zróżnicowana regionalnie i występuje między nimi silna korelacja (wykres 5 i 6). W ostatnich miesiącach obserwuje się niewielki spadek liczby bezrobotnych zarejestrowanych oraz stopy bezrobocia, na co wpłynęło ożywienie w gospodarce, jak też poprawa nastrojów i oczekiwań wśród przedsiębiorców. Kolejne zmiany przepisów zwiększających elastyczność stosunku pracy, jak dotychczas, nie przekładają się na wzrost zatrudnienia i spadek bezrobocia. Wiele z nich zaczęło obowiązywać dopiero w 2003 i 2004 r. (badanie obejmuje okres do II kwartału 2003 r.), stąd należy oczekiwać, że ich pozytywne skutki dopiero się pojawią.

Wykres 3
Stopa bezrobocia w Polsce*

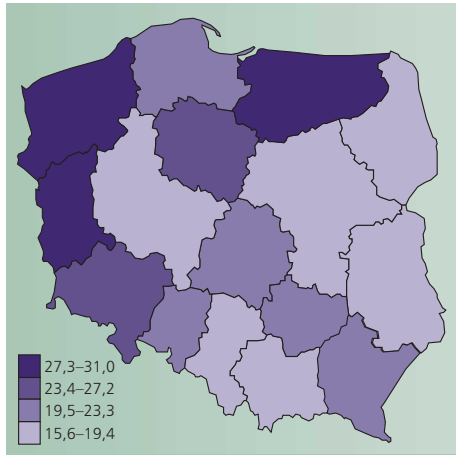
* Stopa bezrobocia - z Eurostatu na podstawie danych ankietowych.
Źródło: Dane EUROSTAT.

Wykres 4
Udział bezrobocia długotrwałego w bezrobociu ogółem

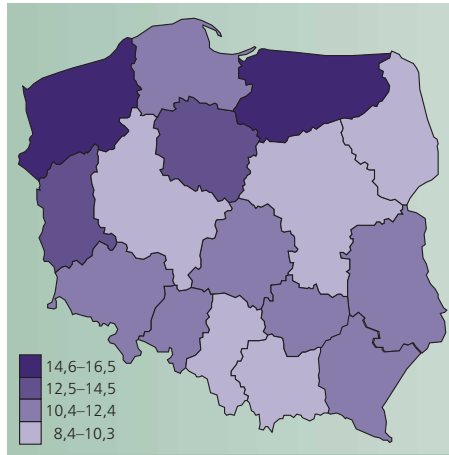
Źródło: Dane EUROSTAT.

Wykres 5
Stopa bezrobocia rejestrowanego
według województw.
Stan w końcu marca 2004 r.

Źródło: Dane GUS.

Wykres 6
Stopa długotrwałego bezrobocia
rejestrowanego według województw.
Stan w końcu marca 2004 r.

Źródło: Dane GUS.

2 Przegląd literatury

Bezrobocie a szczególnie długość bezrobocia i jego determinanty są tematem licznych prac teoretycznych i empirycznych. W pracach empirycznych najczęściej wykorzystuje się funkcję ryzyka i na podstawie danych indywidualnych² estymowane są modele, w których liczone jest prawdopodobieństwo warunkowe wyjścia z bezrobocia. Autorami jednych z ostatnich tego typu badań są: Collier (2003), Güell M. i Hu L. (2004), Arulampalam W., Booth A.L. i Taylor M.P. (2000). Prawdopodobieństwo, że bezrobotny znajdzie pracę zależy od jego charakterystyki indywidualnej i demograficznej. Takie cechy jak wiek, płeć, status rodzinny odgrywają istotną rolę, określając indywidualne preferencje, płacę minimalną oraz sposób poszukiwania pracy. Modelowanie ryzyka wyjścia z bezrobocia pozwala między innymi na określenie wpływu netto każdej z tych cech. Rzadziej stosowane jest podejście skupiające się na czynnikach wpływających na bezrobocie bezpośrednio.

Z uwagi na to, że prawdopodobieństwo przejścia z bezrobocia do zatrudnienia zależy z jednej strony od otrzymywanych przez bezrobotnych ofert pracy, a z drugiej od prawdopodobieństwa akceptacji oferty, to istotną staje się wysokość płacy minimalnej. Im wyższa płaca minimalna (czyli najniższa wysokość płacy, przy której dana osoba jest skłonna zaakceptować ofertę pracy), tym mniejsze prawdopodobieństwo opuszczenia bezrobocia. Czynnikiem, który może mieć wpływ na płacę minimalną są zasiłki dla bezrobotnych. Według teoretycznych modeli poszukiwania pracy wpływają one negatywnie na rynek pracy przez podnoszenie oczekiwań bezrobotnych co do płacy minimalnej i wydłużanie w ten sposób okresu bezrobocia. Wyniki badań wskazują, że efekt ten jest niewielki i maleje wraz z wydłużaniem się okresu bezrobocia (Narendranathan i Stewart 1993, Narendranathan 1985, Arulampalam 1995). Jest również zależny od indywidualnych cech demograficznych, a także od okresu wypłacania zasiłku oraz ogólnej sytuacji na rynku pracy. Inne badania (Meyer 1990) wskazują, że szansa znalezienia pracy wzrasta na krótko przed wygasaniem prawa do zasiłku.

Wiele badań skupia się na wpływie zasiłków dla bezrobotnych na długość bezrobocia, a niektóre z nich na wpływie zasiłków na formy szukania pracy (Wandsworth 1991, Schmidt Wandsworth 1993) oraz na wpływie programów aktywnej walki z bezrobociem (Dolton O'Neill 1996). Pozostają jednak wątpliwości, co do pozytywnego/negatywnego oddziaływania zasiłku na wysiłek podejmowany w celu znalezienia pracy (Wandsworth 1991, Schmidt Wandsworth 1993). Również nie ma jednoznaczności w kwestii wpływu długości okresu bez pracy na perspektywę jej znalezienia. Niektóre z badań wskazują nawet, że wraz z wydłużaniem się bezrobocia rośnie szansa na znalezienie pracy, a więc dodatnią zależność pomiędzy okresem pozostawania bez pracy a szansą na jej znalezienie (Moffit 1995, Meyer 1990). W zdecydowanej większości badań (m. in. Nickel 1979, van der Berg 1994) uzyskano jednak wyniki przeciwne, sugerujące silną ujemną zależność.

Także heterogeniczność jednostek oraz sytuacja na rynku pracy (ilość napływających ofert pracy) warunkuje w takim samym stopniu wystąpienie bezrobocia i jego trwanie oraz wysokość płacy minimalnej. Ważne są metody oraz intensywność poszukiwania pracy przez poszczególne osoby. Istotny wpływ odgrywa zróżnicowanie geograficzne sytuacji na rynku pracy. Obszary, na których następuje wzrost popytu na pracę mają podwyższoną stopę ofert pracy, tym samym dając większe możliwości jej znalezienia (Jones 1988, van der Berg 1990). Ponadto wskazuje się na duże znaczenie sposobów poszukiwania pracy, jak i intensywności tych poszukiwań. Badania wskazują na różnorodność zachowań poszukujących pracy w jednolitych grupach społeczno-ekonomicznych, co można uznać za sposób wyróżnienia się jednostek z podobnie wyszkolonych bezrobotnych i może być wykorzystane do przybliżenia nieobserwowalnego zróżnicowania wewnątrz grupy. Atkinson (1996) i Urwina (1999)

² Dane do tych badań pochodzą najczęściej z badań ankietowych aktywności ekonomicznej ludności lub badania gospodarstw domowych. Niekiedy wykorzystywane są dane z urzędów pracy.

pokazali jednak, że sposoby poszukiwania pracy mogą dawać różne efekty w zależności od sytuacji danej osoby na rynku pracy. Np. poszukiwanie pracy przez znajomych, rodzinę daje negatywne efekty w przypadku bezrobotnych. Poszukiwanie pracy poprzez kontakty nieformalne daje większe efekty w przypadku osób pracujących, które chcą zmienić pracę. Podobnie efekt wzmożonego poszukiwania pracy na prawdopodobieństwo wyjścia z bezrobocia nie jest pewny. Wzmoczona aktywność powinna powodować wzrost prawdopodobieństwa, jednakże są też obserwowane negatywne efekty.

Wyniki innych badań sugerują, że głównym czynnikiem wpływającym na wariację długości bezrobocia jest wariacja stopy napływu nowych ofert pracy. Potwierdzeniem tego może być praca Sortera (1993), w której najważniejsze dla zakończenia bezrobocia okazały się nie wysokość indywidualnej płacy minimalnej i wysokość zasiłku dla bezrobotnych, ale stopa napływu nowych ofert. Ważny może też być procent odrzucenia ofert pracy. Niestety nie ma bezpośredniej informacji na temat stopy nowych ofert ani stopy odrzucenia ofert, ale badania zachodnie wskazują na niską stopę odrzucania ofert przez bezrobotnych, co tłumaczy się możliwością utraty zasiłku (Jonem 1989, Holzer 1988, van der Berg 1990).

Spośród wielu prac wykorzystujących model logitowy wymienić można badanie Collier W. (2003) na podstawie danych z Kent Employment Service z 1992 r. Dane te obejmowały prawie 5,5 tys. obserwacji i stanowiły reprezentatywną próbkę. Oprócz zmiennych takich jak w naszym modelu, włączone zostały takie zmienne jak: czas dojazdu, poprzednie stanowisko pracy, miejsce zamieszkania według podziału administracyjnego, a także płaca minimalna. Natomiast czas trwania bezrobocia został ustalony na podstawie rejestracji w urzędzie pracy. Wyniki w dużej mierze nie są zgodne z uzyskanymi przez nas. Według Colliera większe szanse wyjścia z bezrobocia mają kobiety oraz młodzi ludzie w wieku od 16–19 lat. Różnice mogą wynikać z uwzględnienia większej ilości zmiennych, ale przede wszystkim z specyfiki angielskiego rynku pracy.

W Polsce podobne badania przeprowadzone zostały między innymi przez M. Sochę i U. Sztanderską³ (dla lat 1990–1998). Autorzy badali wpływ pięciu cech: płci, wieku, wykształcenia, klasy miejscowości i typu województwa na sytuację jednostki na rynku pracy. Trzy z nich mają taką samą klasyfikację jak użyta w naszym badaniu (wykształcenie, płeć, klasa miejscowości). Nieznacznie różni się klasyfikacja według wieku, nie badamy natomiast wpływu cech w ujęciu regionalnym.

M. Socha i U. Sztanderska do oceny wpływu indywidualnych cech demograficznych na sytuację jednostki na rynku pracy wykorzystują standaryzowane stopy bezrobocia. Stopy te wskazują jak ukształtowałoby się bezrobocie, gdyby struktura według cech branż pod uwagę odpowiadała ich rozkładowi w całym zasobie siły roboczej. Autorzy badają wpływ poszczególnych cech poprzez porównanie warunkowych stóp bezrobocia (np. porównywana jest stopa bezrobocia według wieku w poszczególnych grupach wykształcenia). Dodatkowo analizowane są przepływy z i do poszczególnych stanów na rynku pracy. Mimo odmiennej metody badania uzyskano podobne wyniki.

³ M. Socha, U. Sztanderska: *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce*. Warszawa 2000, PWN.

3

Metodologia badania oraz charakterystyka danych

W badaniu wykorzystane zostały dane z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) za lata 1993–2003. Według definicji BAEL za bezrobotne uznawane są osoby w wieku 15–74 lata (zgodnie z zaleceniami EUROSTAT), które spełniają jednocześnie 3 warunki, tj.:

- w okresie tygodnia poprzedzającego badanie nie były osobami pracującymi,
- aktywnie poszukiwały pracy,
- były gotowe podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badania.

Do bezrobotnych należą również osoby, które nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie.

Za osobę pracującą uznawana jest osoba, która w badanym tygodniu:

- wykonywała pracę przynoszącą zarobek lub dochód jako: pracownik najemny, pracujący na własny rachunek lub pomagający członek rodziny,
- nie wykonywała pracy (np. z powodu choroby, trudnych warunków atmosferycznych), ale miała pracę.

Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności prowadzone jest w Polsce metodą rotacji kwartalnej. Osoby badane są przez 4 kwartały (według schematu: 2 kwartały badania, 2 kwartały przerwy i znów 2 kwartały badania). W każdym okresie badanych jest około 50 tys. osób, z czego około połowa uczestniczy w badaniu w kolejnym roku.

Dostępna baza⁴ zawiera tylko dane z BAEL za drugi kwartał każdego roku, co pozwala na obserwację tych samych osób uczestniczących tylko w dwóch kwartałach.

Na potrzeby badania zostały utworzone mini panele zawierające dane z badań z dwóch sąsiadujących ze sobą lat dla wszystkich, którzy uczestniczyli w obu badaniach. Spośród nich została wyodrębniona grupa osób, które w pierwszym roku badania były bezrobotne.

Do analizy kierunku i siły wpływu poszczególnych czynników społeczno-demograficznych na możliwość znalezienia pracy osób bezrobotnych, powszechnie stosowane są modele probabilistyczne (modele typu *logit*, *probit*). Jedną wspólną cechą wszystkich modeli probabilistycznych jest

Tabela 1
Liczba osób uczestniczących w badaniu BAEL

Wyszczególnienie	1993	1994	1996	1997	2000	2001	2002	2003
Liczba badanych osób	50.413	54.743	54.736	54.583	46.295	47.204	48.009	47.860
Liczba osób uczestnicząca w badaniu w obu latach	24.713		25.297		20.975		19.453	
Liczba bezrobotnych w pierwszym roku badania	1.980		1.748		1.815		2.142	

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

⁴ Dane z BAEL, wykorzystane w badaniu obejmują tylko drugie kwartały poszczególnych lat, które między innymi przez EUROSTAT uznawane są również za reprezentatywne dla danych rocznych, ponieważ w najmniejszym stopniu obciążone są zmianami sezonowymi.

to, iż umożliwiają one modelowanie prawdopodobieństwa zajścia określonego zdarzenia. Modele te wykorzystywane są w przypadku, gdy zmienne objaśniające mają charakter jakościowy. Można je także uogólnić dla zmiennych objaśnianych nie dychotomicznych, tj. posiadających więcej niż dwie wartości. W przypadku tego badania zmienna objaśniana może przyjmować trzy wartości dla osoby, która była bezrobotna w roku bazowym:

- 0 – osoba znalazła pracę, przy czym przyjmuje się wartość 0 nawet wówczas, gdy w chwili badania jest bezrobotna, ale deklaruje, że pracowała w ciągu roku pomiędzy badaniami;
- 1 – osoba nadal nie znalazła pracy w ciągu roku;
- 2 – osoba zaprzestała aktywnie poszukiwać pracy.

Z uwagi na to zastał wybrany model logitowy ze zmienną nie dychotomiczną, nazywany także modelem proporcjonalnego ilorazu szans.

W prostym modelu logitowym, gdzie zmienna objaśniana y jest zmienną dychotomiczną o wartościach 0 – *porażka*, 1 – *sukces*. X jest wektorem zmiennych objaśniających (np. wiek, wykształcenie), a przez p oznaczone zostało prawdopodobieństwo warunkowe przyjęcia przez y wartości 1 (sukcesu) pod warunkiem wektora zmiennych objaśniających x ;

($p = PR(y = 1|x)$). Model logitowy przyjmuje wówczas następującą postać:

$$g(p) = g(PR(y = 1|x)) = \log\left(\frac{p}{1-p}\right) = \alpha + \beta'x$$

wyrażenie $\left(\frac{p}{1-p}\right)$ jest nazywane ilorazem szans i jest równe w tym przypadku stosunkowi prawdopodobieństwa sukcesu do prawdopodobieństwa zdarzenia przeciwnego – porażki.

Ponieważ model zawiera stałą, to aby uniknąć współliniowości należy z każdej zmiennej jakościowej usunąć jedną z wartości. Z usuniętych w ten sposób wartości cech tworzy się grupa referencyjna, wobec której można porównywać wpływ innych cech w prosty sposób za pomocą wartości ilorazu szans, gdzie iloraz szans jest równy:

$$\frac{p}{1-p} = e^{\alpha + \beta'x} = e^{\alpha_j + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k}$$

gdzie:

k – oznacza cechy różne od grupy referencyjnej

Ponieważ iloraz szans dla grupy referencyjnej wynosi e^α , to względne polepszenie lub pogorszenie na skutek wystąpienia i -tej cechy (różnej od grupy referencyjnej) jest równe $e^{\alpha} e^{\beta_i}$. Ze względu na łatwość otrzymywania wartości e^{β_i} najczęściej modele logitowe interpretowane są w kontekście zmiany ilorazu szans, a nie prawdopodobieństwa warunkowego.

Przekształcając ten ostatni wzór możemy uzyskać także wartość prawdopodobieństwa sukcesu, pod warunkiem wektora cech:

$$p = \frac{e^{\alpha + \beta'x}}{1 + e^{\alpha + \beta'x}}$$

Uogólniając nasz model do przypadku, gdy zmienna objaśniana przyjmuje l – wartości, gdzie $k > 2$, otrzymujemy:

$$g(p) = g(PR(y \leq j|x)) = \alpha_j + \beta'x, \quad 1 \leq j \leq l$$

Wówczas parametry modelu logitowego odnoszą się do skumulowanego prawdopodobieństwa, a nie prawdopodobieństwa indywidualnego zdarzenia. Iloraz szans $\left(\frac{p}{1-p}\right)$ jest równy:

$$\frac{p}{1-p} = e^{\alpha_j + \beta'x} = e^{\alpha_j + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k}$$

Jako zmienne objaśniające do modelu zostały włączone następujące cechy:

Płeć	Liczba miesięcy bez pracy
mężczyzna	do 3 miesięcy
kobieta	od 4 do 6 miesięcy
	od 7 do 12 miesięcy
	powyżej 12 miesięcy oraz wcześniej niepracujący
Wiek	Rodzaj poszukiwanej pracy
15–17 lat	na własny rachunek
18–24 lata	pełny wymiar
25–34 lata	pełny wymiar ale może być niepełny
35–44 lata	w niepełnym wymiarze ale może być w pełnym
45–59/64 lata	tylko w niepełnym
60/65+	jakiegokolwiek
Wykształcenie	Klasa miejscowości zamieszkania
wyższe	powyżej 100 tys.
średnie zawodowe	50–100 tys.
średnie ogólnokształcące	20–50 tys.
zawodowe	do 20 tys.
podstawowe	wieś

Aby uniknąć współliniowości, w estymacji pominięte zostały wybrane kategorie każdej ze zmiennych objaśniających, co jednocześnie powoduje powstanie **grupy referencyjnej**, względem której analizowane są wyniki. Kryterium wyboru grupy referencyjnej, nie są jasno określone w literaturze. Wyniki estymacji modelu przy przyjęciu innych niż w badaniu grup referencyjnych dały zbieżne wyniki.

Przyjęto, że grupa referencyjna składa się z osób o następujących cechach:

- mężczyźni,
- z wykształceniem podstawowym,
- w wieku 35–44 lata,
- mieszkający w miastach powyżej 100 tys.,
- pozostający bez pracy maksymalnie do 3 miesięcy,
- szukający pracy w pełnym wymiarze czasu.

4

Wyniki empiryczne dla lat 2002–2003

Wszystkie zmienne użyte do estymacji modelu (tzn. płeć, wiek, poziom wykształcenia, okres pozostawania bez pracy) okazały się istotne w wyjaśnianiu różnic w szansach na rynku pracy osób, które, według podanej wcześniej definicji, były bezrobotne w 2002 r. Nie oznacza to jednak, że poszczególne wartości tych zmiennych zasadniczo różnią się między sobą stopniem oddziaływania. Skrajnym przypadkiem jest klasa miejscowości zamieszkania. Zmienna ta została włączona do modelu (w procedurze testowej przyjęto poziom istotności $\alpha = 0,1$), jednak tylko dla mieszkających na wsi widoczne są istotne różnice w możliwości znalezienia pracy.

W modelach logitowych interpretuje się zazwyczaj zmiany ilorazu szans na skutek posiadania przez określoną jednostkę cechy innej niż grupa referencyjna.

Tabela 2
Wyniki estymacji modelu logitowego dla danych BAEL 2002–2003

Cechy badanych osób		Oszacowania parametrów (Est)	Błąd oszacowania	Wartość statystyki Chi-Square	Pr>ChiSq	Wartość Exp(Est)
Wykształcenie	wyższe	-1,130	0,247	21,000	0,000	0,323***
	śr. zawodowe	-0,487	0,139	12,173	0,000	0,615***
	śr. ogólnokształcące	-0,012	0,188	0,004	0,951	0,988
	zawodowe	-0,229	0,124	3,405	0,065	0,796*
Klasa miejscowości zamieszkania	50-100 tys.	-0,171	0,183	0,874	0,350	0,843
	20-50 tys.	-0,102	0,157	0,421	0,516	0,903
	poniżej 20 tys.	-0,159	0,146	1,184	0,277	0,853
	wieś	-0,345	0,119	8,346	0,004	0,708***
Rodzaj poszukiwanej pracy (wymiar czasu pracy)	na własny rachunek	-0,227	0,482	0,221	0,638	0,797
	w pełnym, ale może być w niepełnym	0,247	0,132	3,476	0,062	1,28*
	w niepełnym, ale może być w pełnym	1,060	0,400	7,014	0,008	2,887***
	tylko w niepełnym	1,072	0,286	14,005	0,000	2,921***
	jakiegokolwiek	0,273	0,107	6,467	0,011	1,314**
Płeć	kobieta	0,369	0,094	15,342	0,000	1,446***
Wiek	18-24	0,081	0,132	0,381	0,537	1,085
	25-34	-0,117	0,131	0,790	0,374	0,890
	45-59/64	0,473	0,135	12,280	0,000	1,604***
	60/65+	1,548	0,554	7,819	0,005	4,704***
Liczba miesięcy bez pracy	4-6	0,176	0,238	0,544	0,461	1,192
	7-12	0,514	0,238	4,687	0,030	1,672**
	12+ oraz inni	1,063	0,200	28,301	0,000	2,896***

Uwaga: Gwiazdki oznaczają istotność parametrów odpowiednio na poziomie:

$\alpha = 0,01$ – ***,

$\alpha = 0,05$ – **,

$\alpha = 0,1$ – *.

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

Tabela 3

Tabela współzależności pomiędzy zmiennymi uwzględnionymi w modelu

	Wykształcenie	Klasa miejscowości zamieszkania	Rodzaj poszukiwanej pracy (wymiar czasu pracy)	Płeć	Wiek	Liczba miesięcy bez pracy
Wykształcenie	–	151.1443*** (0.1156)	114.4806*** (0.1006)	107.1290*** (0.1946)	142.3291*** (0.1122)	19.7894* (0.0483)
Klasa miejscowości zamieszkania	151.1443*** (0.1156)	–	94.3026*** (0.0913)	14.4320*** (0.0714)	63.8355*** (0.0751)	18.1498 (0.0463)
Rodzaj poszukiwanej pracy (wymiar czasu pracy)	114.4806*** (0.1006)	94.3026*** (0.0913)	–	23.4308*** (0.0910)	257.5552*** (0.1509)	60.4540*** (0.0844)
Płeć	107.1290*** (0.1946)	14.4320*** (0.0714)	23.4308*** (0.0910)	–	35.8053*** (0.1125)	45.6492*** (0.1271)
Wiek	142.3291*** (0.1122)	63.8355*** (0.0751)	257.5552*** (0.1509)	35.8053*** (0.1125)	–	67.9256*** (0.0895)
Liczba miesięcy bez pracy	19.7894* (0.0483)	18.1498 (0.0463)	60.4540*** (0.0844)	45.6492*** (0.1271)	67.9256*** (0.0895)	–

Uwaga: Gwiazdki oznaczają istotność parametrów odpowiednio na poziomie:

 $\alpha = 0,01$ – ***, $\alpha = 0,05$ – **, $\alpha = 0,1$ – *.

Źródło: dane BAEL, obliczenia własne.

Przez iloraz szans rozumiemy iloraz prawdopodobieństwa danego zjawiska do prawdopodobieństwa zjawiska przeciwnego (w tym przypadku prawdopodobieństwa znalezienia pracy w okresie pomiędzy badaniami do prawdopodobieństwa pozostania w bezrobociu).

W modelu zmiana ilorazu szans na skutek wystąpienia cechy i – innej niż w grupie referencyjnej jest równa e^{β_i} . W przedstawionym przez nas wydruku wyników (tabela 2) wartość ta oznaczona jest przez Exp (Est). Natomiast wpływ kilku cech jednocześnie na zmianę ilorazu szans, w stosunku do grupy referencyjnej, jest określany przez iloczyn wartości Exp (Est) dla cech innych niż w grupie referencyjnej. Interpretacja uzyskanych w ten sposób wartości Exp (Est) zależy od określenia szacowanego prawdopodobieństwa.

Ze względu na specyfikację modelu, w którym szacowane jest prawdopodobieństwo znalezienia pracy przez osobę bezrobotną, wartości Exp (Est) w tabeli 2 mają następującą interpretację:

- jeżeli Exp (Est) jest większe od jedności to szanse na znalezienie pracy spadają,
- gdy wartość Exp (Est) jest mniejsza od jedności to szanse rosną.

W tabeli 2 podane są wyniki estymacji modelu logitowego. Oszacowania parametrów (Est) nie mają bezpośredniej interpretacji, dopiero wyrażenie exp (Est) daje się łatwo zinterpretować, jako zwiększenie/zmniejszenie ilorazu szans danego zdarzenia w przypadku wystąpienia u danej osoby konkretnej cechy społeczno-demograficznej. Np. wartość exp (Est) = 1,446 dla kobiet oznacza spadek ilorazu szans na możliwość znalezienia pracy o 44,6% w porównaniu z mężczyznami o pozostałych cechach takich samych. Inaczej mówiąc oznacza to wzrost ilorazu szans na pozostanie w gronie bezrobotnych, bądź zaprzestanie poszukiwania pracy w ciągu najbliższych 12 miesięcy. Nie należy utożsamiać ilorazu szans z prawdopodobieństwem, gdyż iloraz szans równa się $\frac{p}{1-p}$, gdzie p oznacza prawdopodobieństwo zajścia danego zjawiska.

Dla uproszczenia w dalszej części będziemy używali skrótu *iloraz szans* ($\frac{p}{1-p}$), gdzie p oznaczać będzie prawdopodobieństwo, że w okresie 12 miesięcy pomiędzy badaniami osoba podejmowała pracę.

Ponieważ większość zmiennych włączonych do modelu ma charakter jakościowy, to do badania zależności pomiędzy nimi zastosowany został współczynnik *chi*-kwadrat. Hipotezą zerową jest brak zależności pomiędzy zmiennymi. W przypadku jej odrzucenia oznaczać to będzie, że taka zależność zachodzi. Gwiazdkami oznaczone są poziomy istotności, na których hipoteza może być odrzucona. W nawiasach podana jest wartość współczynnika zbieżności Cramera⁵. Wartość współczynnika Cramera zawiera się w przedziale od 0 do 1; im jego wartość jest bliższa jedności, tym siła zależności większa. Wyniki w tabeli 3 wskazują na istotną statystycznie zależność pomiędzy poszczególnymi zmiennymi, poza parą: wykształcenie i liczba miesięcy bez pracy. Niskie są wartości współczynnika Cramera (największa wartość dla zależności pomiędzy płcią a wykształceniem), ale wynika to z charakteru zmiennych.

Poniżej przedstawione zostaną wyniki badań wpływu poszczególnych cech na wzrost/spadek szans bezrobotnych na znalezienie pracy w okresie II kwartał 2002 r. – II kwartał 2003 r.

4.1. Wpływ wykształcenia

Wraz ze wzrostem wykształcenia rośnie iloraz szans na znalezienie pracy w porównaniu z osobami z wykształceniem podstawowym. Wyjątek stanowią osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, których szanse znalezienia pracy są podobne jak osób z wykształceniem podstawowym. Najbardziej, bo aż o ponad 60% wzrasta iloraz szans dla bezrobotnych z wyższym wykształceniem, o 36% ze średnim zawodowym (obejmującym również szkoły policealne), a o 20%

Tabela 4

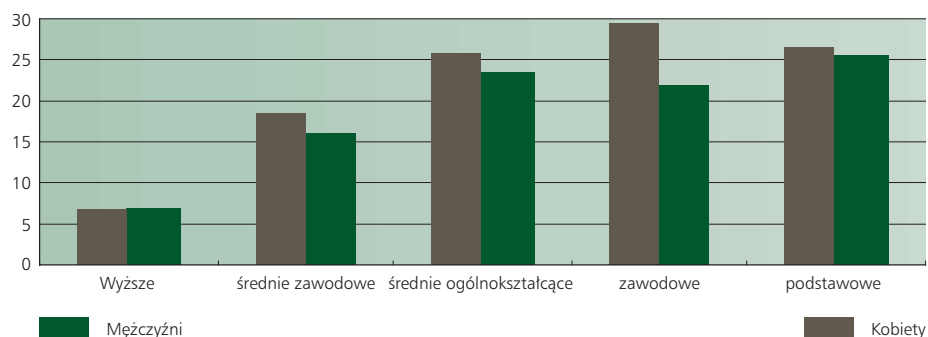
Struktura wykształcenia badanej zbiorowości (w %)

Wykształcenie	Uczestnicy badań w 2002 i 2003 r.	Bezrobotni w 2002 r.	Bezrobotni, którzy znaleźli pracę w 2003 r.	Pracujący, którzy stracili pracę w 2003 r.
Badana zbiorowość ogółem, w tym:	100,0	100,0	100,0	100,0
z wykształceniem wyższym	8,4	4,1	7,8	6,9
z wykształceniem średnim zawodowym	21,8	24,6	28,7	34,5
z wykształceniem średnim ogólnokształcącym	7,9	9,1	7,6	8,6
z wykształceniem zawodowym	26,7	41,7	40,2	39,7
z wykształceniem podstawowym	35,2	20,5	15,5	10,3

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

Wykres 7

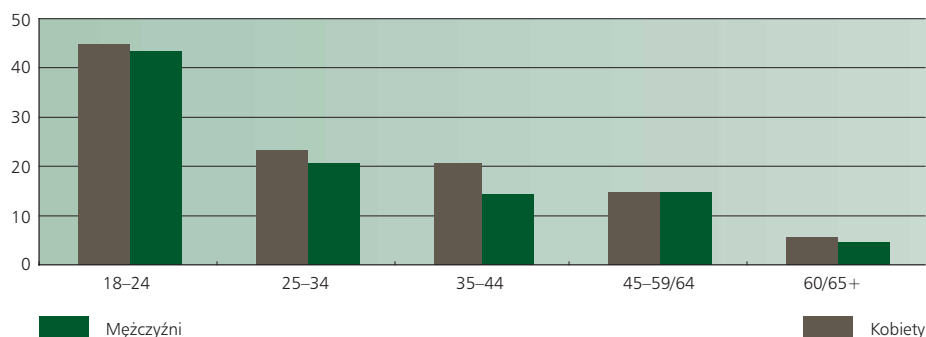
Stopa bezrobocia według wykształcenia i płci

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

⁵ J. Józwiak, J. Podgórski: *Statystyka od podstaw*. Warszawa 1997, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Wykres 8
Stopa bezrobocia według wieku i płci

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

z wykształceniem zawodowym. Stopa bezrobocia kobiet i mężczyzn z wykształceniem wyższym kształtuje się na zbliżonym poziomie, jednak spośród osób posiadających wykształcenie poniżej wyższego, stopa bezrobocia kobiet jest już wyraźnie wyższa niż mężczyzn (wykres 7).

4.2. Wpływ wieku bezrobotnego

Stopa bezrobocia jest wyraźnie zróżnicowana w zależności od wieku (wykres nr 8). Najwyższa występuje u osób w wieku do 24 lat, tj. w przeważającej mierze absolwentów, którzy po raz pierwszy wchodzi na rynek pracy (w ostatnich latach większy napływ osób z wyżu demograficznego lat 80). Nie oznacza to jednak, że ich szanse na znalezienie pracy są mniejsze niż pozostałych bezrobotnych. Jak pokazują wyniki badania nie ma istotnych różnic w możliwościach znalezienia pracy dla osób w wieku od 18 do 44 lat. Znacznie natomiast maleją te szanse dla osób powyżej 44 roku życia. Najniższa stopa bezrobocia występuje w grupie osób starszych (60/65+ lat), ponieważ przechodzą oni na emerytury i nie poszukują pracy. Jednakże w każdej grupie wiekowej stopa bezrobocia kobiet jest wyższa niż mężczyzn.

Tabela 5
Struktura bezrobotnych według wieku w %

Wiek	Uczestnicy badań w 2002 i 2003 r.	Bezrobotni w 2002 r.	Bezrobotni, którzy znaleźli pracę w 2003 r.	Pracujący, którzy stracili pracę w 2003 r.
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
15-17	5,0			
18-24	14,0	26,5	27,3	25,9
25-34	15,1	25,5	32,2	29,3
35-44	16,0	22,5	23,3	27,6
45-59/64	28,8	24,8	17,1	17,2
60/65+	21,1	0,7	0,2	

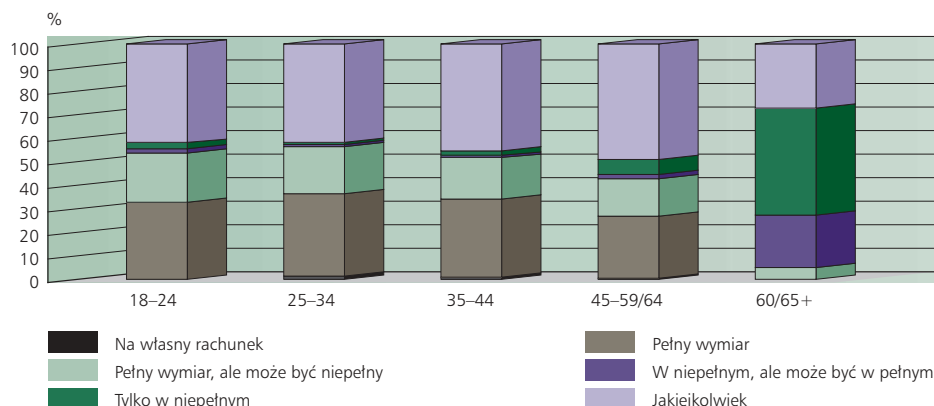
Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

4.3. Rodzaj poszukiwanej pracy

Badanie wpływu rodzaju poszukiwanej pracy – ze względu na wymiar czasu pracy – na możliwość jej pozyskania wykazało, że największe szanse mają osoby poszukujące pracy

Wykres 9

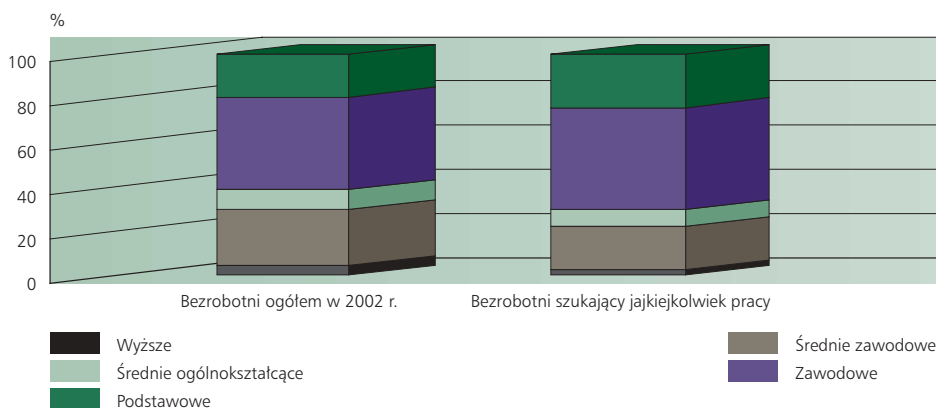
Struktura rodzaju poszukiwanej pracy według wieku w 2002 r.

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

Wykres 10

Struktura wykształcenia bezrobotnych ogółem oraz poszukujących jakiegokolwiek pracy

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

stałej (w tym również ci, którzy są skłonni podjąć pracę na własny rachunek). Mniejsze możliwości mają osoby poszukujące pracy w niepełnym wymiarze czasu. Ich iloraz szans jest około trzykrotnie mniejszy w porównaniu z szukającymi pracy w pełnym wymiarze. Jest to w znacznej mierze skutkiem niechęci pracodawców (mimo ich poparcia na etapie wprowadzania zmian uelastyczniających stosunki pracy) do zatrudniania takich osób, ze względu na to, że koszty związane z ich zatrudnieniem nie są mniejsze niż osób zatrudnionych w pełnym wymiarze (badania lekarskie, szkolenia BHP). Także osobom poszukującym jakiegokolwiek pracy trudniej było ją znaleźć niż tym, które poszukiwały określonego jej rodzaju i w konkretnym zawodzie. Istnieje istotna współzależność pomiędzy rodzajem poszukiwanej pracy a wykształceniem i wiekiem (tabela 3). Osoby szukające jakiegokolwiek pracy są z reguły starsze i cechują się niższym wykształceniem. Nie nastąpił jeszcze, jak oczekiwano, wzrost zainteresowania zarówno bezrobotnych, jak i pracodawców, pracą w innej niż tradycyjna formie zatrudnienia i wymiarze czasu pracy. Powodem jest, jak wspomniano wcześniej, stosunkowo krótki jeszcze okres funkcjonowania nowych przepisów dających możliwość stosowania wielu form zatrudnienia. Efekty powinny być już zauważalne w następujących latach. Wykresy 9 i 10 oraz tabela 6 obrazują, jakiej pracy poszukują osoby bezrobotne w zależności od wieku i wykształcenia.

Tabela 6
Struktura bezrobotnych według rodzaju poszukiwanej pracy

Rodzaj poszukiwanej pracy	Bezrobotni w 2002 r.	Bezrobotni, którzy znaleźli pracę w 2003 r.
Ogółem	100,0	100,0
Na własny rachunek	0,8	1,6
W pełnym wymiarze	30,5	37,3
W pełnym, ale może być w niepełnym	18,9	17,5
W niepełnym, ale może być w pełnym	1,4	0,6
Tylko w niepełnym	2,8	1,6
Jakiegokolwiek	45,6	41,4

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

4.4. Klasa miejscowości zamieszkania

Wbrew powszechnym opiniom, wyniki badania wskazują, że wielkość miejscowości i lepszy dostęp do rynku pracy nie ma większego wpływu na wzrost szans na znalezienie pracy. Należy jednak wziąć pod uwagę, że klasyfikacja BAEL, dotycząca klasy miejscowości, nie wyodrębnia dużych miast (tabela 6), a wszystkie miasta powyżej 100 tys. znajdują się w jednej grupie. Może to mieć istotny wpływ na otrzymane rezultaty. Z badania wynika równocześnie, że szanse na pracę na wsi są wyższe niż w mieście. Przyczyn należy upatrywać między innymi w tym, że znacznie więcej osób zamieszkujących na wsi znajduje pracę dorywczą w rolnictwie, przez co częściej zmienia się ich status (bezrobotny-pracujący). Faktycznie osoby te mogły pracować zarobkowo w tygodniu objętym badaniem (zgodnie z pytaniem BAEL) zaledwie kilka dni i przez następne tygodnie lub miesiące pozostawały bez pracy. Dodatkowo osoby mieszkające na wsi częściej przechodzą ze stanu bezrobocia do zatrudnienia poprzez deklarowanie się jako pomagający członek rodziny⁷ (pomagający członek rodziny zaliczany jest do pracujących). Ze względu na nieostre granice pomiędzy osobą bezrobotną, a pomagającym członkiem rodziny, szczególnie mieszkańcy wsi mogą mieć problemy z określeniem swojego statusu na rynku pracy.

W rzeczywistości stanowią oni, przynajmniej w części, nadwyżkową siłę roboczą, której stopień wykorzystania jest niewielki. Na wyniki może mieć ponadto wpływ przyjęta w badaniach BAEL definicja osoby pracującej (por. definicje).

Tabela 7
Struktura bezrobotnych według klasy miejscowości zamieszkania (w %)

Klasa miejscowości zamieszkania	Uczestnicy badań w 2002 i 2003 r.	Bezrobotni w 2002 r.	Bezrobotni, którzy znaleźli pracę w 2003 r.	Pracujący, którzy stracili pracę w 2003 r.
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
Powyżej 100 tys.	27,2	25,2	20,8	20,7
50–100 tys.	6,3	8,1	9,0	8,7
20–50 tys.	11,5	12,4	12,2	10,3
Poniżej 20 tys.	12,6	15,9	15,3	15,5
Wieś	42,4	38,4	42,7	44,8

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

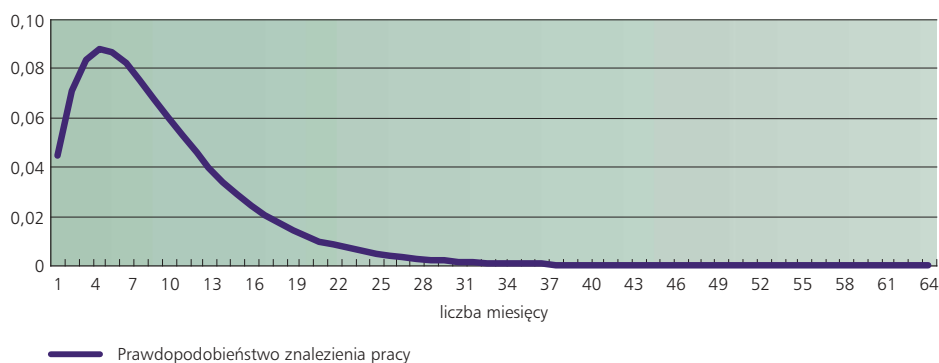
⁷ Jest to osoba nieodpłatnie pomagająca w rodzinnej działalności gospodarczej.

4.5. Liczba miesięcy pozostawania bez pracy

Spośród zbadanych bezrobotnych, ponad 50% pozostaje bez pracy przez ponad rok. Duży jest też udział osób (ponad 20%), które deklarują, że nigdy nie wykonywały pracy zarobkowej. Są to najczęściej absolwenci szkół średnich i wyższych. Wyniki badania wskazują na brak istotnych różnic w szansach na znalezienie pracy pomiędzy osobami pozostającymi bez pracy do 6 miesięcy. Natomiast znacznie maleje możliwość znalezienia pracy wraz z wydłużaniem się okresu pozostawania bez pracy powyżej 6 miesięcy oraz dla tych osób, które wcześniej nie pracowały.

Wykres 11

Prawdopodobieństwo znalezienia pracy

Źródło: Dane GUS, obliczenia własne.

Z badanych w 2002 r. osób bezrobotnych, po upływie roku około 12% przestało poszukiwać pracy. Z danych dotyczących przyczyn zaniechania poszukiwania pracy (tabela 8) wynika, że ponad 30% osób zrezygnowało z poszukiwania pracy, ponieważ wyczerpały wszystkie znane im możliwości jej poszukiwania, bądź uważały, że nie znajdą odpowiedniej pracy. Tylko 12% osób zrezygnowało z poszukiwania pracy, ponieważ podnosiło swoje kwalifikacje lub uczyło się.

Na wykresie 12 zaprezentowany został schemat podsumowujący opisywany wcześniej wpływ badanych cech. Wykres przedstawia procentową zmianę prawdopodobieństwa (nie należy mylić z używanym w całym badaniu ilorazem szans) znalezienia pracy, na skutek zmiany jednej z cech osoby z grupy referencyjnej na inną (uwzględnione zostały jedynie cechy istotne w modelu).

Tabela 8

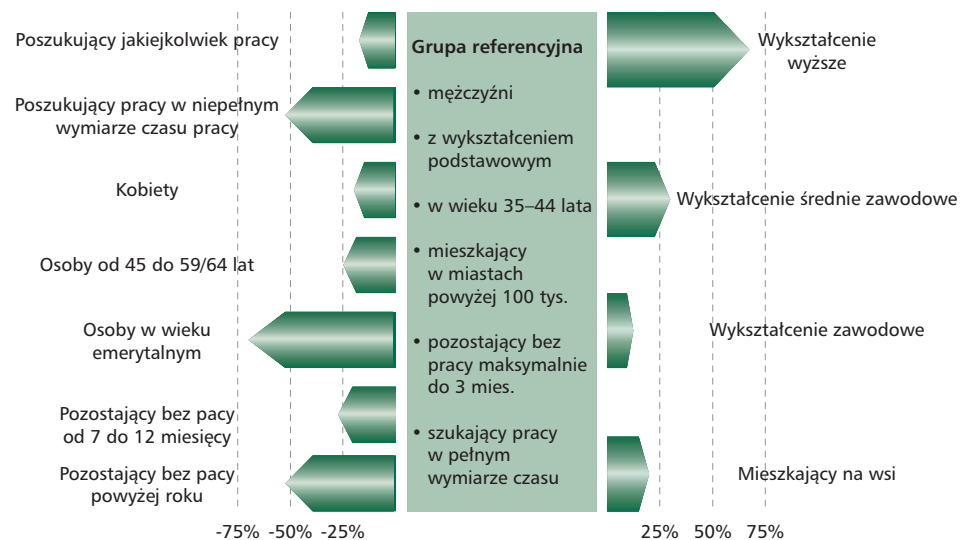
Struktura przyczyn zaprzestania aktywnego poszukiwania pracy w kolejnym roku badania

Przyczyny zaprzestania poszukiwania pracy	Udział w %
Ogółem	100,0
Zajmuje się domem, rodziną	19,3
Z powodu choroby, niesprawności	18,9
Wyczerpała wszystkie znane możliwości znalezienia pracy	26,6
Uczy się, uzupełnia kwalifikację	12,4
obecnie nie chce pracować	5,2
jest przekonana że nie znajdzie odpowiedniej pracy	7,3
jest na emeryturze	4,3
inne	6,0

Źródło: Dane GUS, obliczenia własne.

Wykres 12

Procentowa zmiana prawdopodobieństwa znalezienia pracy w przypadku zmiany jednej z cech w porównaniu z grupą referencyjną

Źródło: Dane BAEL, opracowanie własne.

4.6. Bezrobotni według zawodów

Z uwagi na dość duże niedopasowanie pomiędzy kwalifikacjami posiadanymi przez bezrobotnych a potrzebami pracodawców, interesujące wydawało się włączenie do analizy takiej cechy bezrobotnego, jak posiadany zawód. Cecha ta pozwoliłaby określić, jakie zawody ułatwiają znalezienie pracy.

Dane BAEL zmuszają do zawężenia pojęcia kwalifikacji do zawodu wykonywanego. Niestety, włączenie tej zmiennej do modelu okazało się mało przydatne. Zdecydowała o tym przede wszystkim duża liczba sklasyfikowanych zawodów (w 2002 r. ankietowani wymienili 88), co nie pozwalało przy danej wielkości próby na uzyskanie wiarygodnych wyników. Natomiast próby agregacji musiałyby być dokonywane arbitralnie, co również mogłoby negatywnie wpłynąć na rezultaty estymacji. Ważne jest również, że zamieszczone w ankiecie BAEL pytania dotyczące ostatnio wykonywanego zawodu nie odnoszą się do osób, które nie pracowały ponad 8 lat oraz absolwentów. Osoby te stanowiły ponad 30% ogółu bezrobotnych.

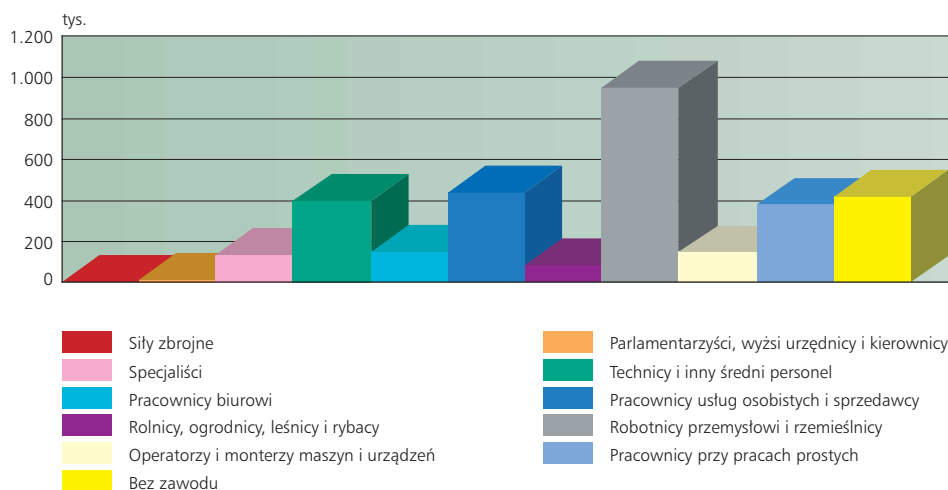
O ile pominięcie w odpowiedzi osób bezrobotnych ponad 8 lat wydaje się uzasadnione (po tak długiej przerwie ich kwalifikacje ulegają dewaluacji na rynku pracy), o tyle warta uwzględnienia byłaby informacja o zawodzie wyuczonym absolwentów. W tym przypadku uzyskalibyśmy przynajmniej informację, które kierunki kształcenia dają większe możliwości zatrudnienia.

Analiza zróżnicowania szans bezrobotnych na podjęcie pracy ze względu na rodzaj zawodu lub specjalności możliwa była na podstawie sprawozdawczości MPiPS. Analiza danych zawartych w załączniku 3 MPiPS-01 – *Bezrobotni według zawodów i specjalności* wskazuje, że w ciągu roku (od końca grudnia 2002 r. do końca grudnia 2003 r.) liczba zarejestrowanych bezrobotnych posiadających określoną specjalność (zawód) zmniejszyła się o blisko 37 tys. (o 1,3%), podczas gdy bezrobotnych bez zawodu tylko o niespełna 4,5 tys. Bezrobotni bez zawodu stanowili około 13,5% ogółu bezrobotnych (spadek bezrobocia w tej grupie stanowił około 10% ogólnego spadku).

Na skutek restrukturyzacji, likwidacji wielu dużych zakładów i konieczności racjonalizacji zatrudnienia, stale najliczniejszą grupę bezrobotnych, blisko 1 mln osób (wykres 13), stanowią robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy (30%). W ciągu roku (grudzień 2002 r. – grudzień 2003 r.) bezrobocie wśród tej grupy zmniejszyło się o niespełna 30 tys. osób.

Wykres 13

Bezrobotni według wielkich grup zawodów

Źródło: Dane GUS, obliczenia własne.

W okresie od II kwartału 2002 r. do II kwartału 2003 r. wzrosła liczba bezrobotnych ekonomistów (w tym asystent ekonomiczny) o około 58 tys. osób. Nadal jednak rośnie liczba osób kształcących się w tym kierunku (powstaje wiele prywatnych uczelni ekonomicznych m.in z uwagi na niskie koszty kształcenia). Tymczasem występuje niedobór pracowników w niektórych zawodach technicznych, zarówno wyższego, jak i niższego personelu technicznego. W tym czasie nastąpił spadek bezrobocia m.in wśród techników mechaników, ślusarzy, stolarzy, tokarzy, szwaczek i krawców.

Powyższe dane, jak też analizy ekspertów rynku pracy wskazują, że w Polsce występuje duże niedopasowanie podaży i popytu siły roboczej. Konieczne jest zharmonizowanie programów edukacyjnych z potrzebami rynku pracy. Wprawdzie w ostatnich latach nastąpiły dość istotne zmiany w tym zakresie, ale w dalszym ciągu istnieje duża nierównowaga między podażą pracy według poszczególnych specjalności, a zapotrzebowaniem na nie na rynku.

5

Wyniki badania dla lat 1993–2003

Dotychczas omówiony został wpływ poszczególnych cech na szanse znalezienia pracy w latach 2002–2003 (aby w obydwu latach objąć obserwacją te same osoby). Dla badania zmiany siły oddziaływania poszczególnych czynników w czasie zastosowano analogiczną metodę jak w latach 2002–2003 dla danych w latach 1993–1994, 1996–1997, 2000–2001.

W tabeli 9 przedstawione są wyniki estymacji dla lat objętych badaniem.

Tabela 9

Wyniki estymacji modelu logitowego dla danych BAEL w latach 1993–2003

Cechy badanych osób		1993–1994	1996–1997	2000–2001	2002–2003
		Wartość Exp(Est)	Wartość Exp(Est)	Wartość Exp(Est)	Wartość Exp(Est)
Wykształcenie	wyższe		0,276***	0,517**	0,264***
	średnie zawodowe		0,582***	0,699**	0,546***
	Średnie ogólnokształcące		0,769	1,124	0,980
	zawodowe		0,871	0,901	0,781*
Klasa miejscowości zamieszkania	50–100 tys.		0,979		0,864
	20–50 tys.		1,005		0,878
	poniżej 20 tys.		0,811		0,843
	wieś		0,702***		0,73***
Rodzaj poszukiwanej pracy					
(wymiar czasu pracy)	w niepełnym wymiarze	0,416***	0,374***	0,901***	2,772***
Płeć	kobieta	1,69***	1,843***	1,421***	1,518***
Wiek	15–17	0,782	0,934	1,050	
	18–24	0,941	0,871	0,777*	1,146
	25–34	1,016	1,020	1,017	0,908
	45–59/64	2,135***	1,683***	1,729***	1,662***
	60/65+	6,568***	3,828***	4,84***	7,299***
	Liczba miesięcy bez pracy	4–6	0,948	0,701	0,708
	7–12	1,080	0,658**	1,004	1,67**
	12+ oraz inni	1,458***	1,175*	1,815***	3,186***

Uwaga: Brak wyników dla wykształcenia i klasy miejscowości zamieszkania oznacza, że cecha ta została usunięta z modelu ze względu na nieistotność cechy ogółem; gwiazdki oznaczają istotność parametrów odpowiednio na poziomie:

$\alpha = 0,01$ – ***,

$\alpha = 0,05$ – **,

$\alpha = 0,1$ – *.

Źródło: Dane BAEL, obliczenia własne.

5.1. Płeć, a szanse znalezienia pracy

Obecnie tylko nieznacznie zwiększyły się szanse kobiet na znalezienie pracy w porównaniu z początkiem lat dziewięćdziesiątych. Są one nadal mniejsze niż mężczyzn, chociaż kobiety wykazują większą aktywność w poszukiwaniu zatrudnienia i często posiadają wyższe kwalifikacje niż mężczyźni. Ponadto, ze względu na zmianę modelu rodziny, przesunięcie decyzji o urodzeniu dziecka, chęci usamodzielnienia się i uzyskania niezależności finansowej, wzrosła aktywność zawodowa kobiet w wieku 25–34 lata. W latach 1995–1998 następował systematyczny wzrost

liczby pracujących kobiet. Przez następne trzy lata natomiast liczba ta malała. Dopiero w 2001 r. udział kobiet w ogółem pracujących powrócił do poziomu z 1995 r. Stopa bezrobocia kobiet zbliżyła się w ostatnich latach do stopy bezrobocia mężczyzn (wykres 3), ale to przede wszystkim na skutek pogarszania się sytuacji mężczyzn. Wskaźnik zatrudnienia kobiet w latach 1994–2003 obniżył się o 5,8 pkt. proc., podczas gdy mężczyzn – aż o 7,9 pkt. proc. Według funkcjonujących stereotypów kobiety, ze względu na przerwy w aktywności zawodowej (urodzenie i wychowywanie dzieci) w dalszym ciągu nie są wystarczająco konkurencyjne na rynku pracy wobec mężczyzn.

Badanie M. Sochy i U. Sztanderskiej wykazało również, że sytuacja kobiet na rynku pracy jest gorsza niż mężczyzn niezależnie od klasy miejscowości. Jedyne na wsi różnice w stopie bezrobocia między mężczyznami a kobietami były najmniejsze. Badanie to wykazało również, że kobiety zatrudnione rzadziej narażone były na bezrobocie, ale w przypadku utraty pracy były w dużo gorszej sytuacji niż mężczyźni mimo korzystniejszych innych cech (np. wykształcenie), co wskazuje, że czynnikiem obciążającym była sama płeć.

5.2. Wykształcenie

W początkowych latach objętych badaniem wykształcenie nie miało istotnego wpływu na zagrożenie długotrwałym bezrobociem. W następnych latach jego znaczenie wzrastało i polepszała się sytuacja osób lepiej wykształconych. W najtrudniejszej sytuacji znajdowały się osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, tj. nie posiadające konkretnego zawodu. Obecnie osoby z wykształceniem zawodowym mają w dalszym ciągu większe szanse na zatrudnienie niż z wykształceniem ogólnokształcącym.

Podobne wyniki uzyskali M. Socha i U. Sztanderska. Wraz z pogarszaniem się kwalifikacji wydłużał się okres trwania bezrobocia. Również sytuacja osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym była gorsza niż osób z wykształceniem podstawowym. Autorzy uważali, że przyczyną takiej sytuacji prawdopodobnie było to, że nie proponowano im prac najprostszych i najmniej płatnych bądź też nie chcieli podjąć takiej pracy. Na bezrobocie długookresowe najbardziej narażone były osoby z wykształceniem podstawowym, a w okresie ożywienia gospodarczego największe szanse na znalezienie pracy miały osoby z wykształceniem wyższym.

5.3. Liczba miesięcy pozostawania bez pracy

Wyniki badania wskazują na silną zależność pomiędzy zagrożeniem bezrobociem długotrwałym, a liczbą miesięcy pozostawania bez pracy. Przekładanie się tendencji dotyczących bezrobocia całkowitego na bardzo podobne tendencje dotyczące bezrobocia długookresowego podkreślają również w swoim badaniu M. Socha i U. Sztanderska (im dłuższy jest ten okres, tym trudniej znaleźć pracę). W całym badanym okresie nie obserwuje się istotnych różnic w sytuacji osób pozostających bez pracy przez 4–6 miesięcy w stosunku do grupy referencyjnej (do 3 miesięcy). Wraz z pogarszaniem się sytuacji na rynku pracy pogarsza się natomiast sytuacja osób bezrobotnych poszukujących pracy przez 7–12 miesięcy. Jedyne w latach 1996–1997 szanse znalezienia pracy przez te osoby były wyższe, wówczas jednak następowała ogólna poprawa na rynku pracy. Podobne tendencje występują u osób bezrobotnych dłużej niż rok, chociaż w tym przypadku spadek szans na znalezienie pracy jest dużo większy niż pozostających bez pracy do 12 miesięcy.

5.4. Klasa miejscowości zamieszkania

W całym badanym okresie szanse na znalezienie pracy były tylko w nieznacznym stopniu zależne od wielkości miejscowości zamieszkania. Dla lat 1993–1994 i 2000–2001 zmienna ta została wykluczona z modelu przez procedurę testującą z uwagi na niewielką wartość objaśniającą.

Włączenie jej do modelu dla lat 1996–1997 i 2002–2003 także nie wpłynęło znacząco na wyniki, które wskazują, że tylko sytuacja zamieszkujących na wsi jest nieco lepsza niż w miastach, niezależnie od ich wielkości. Uwzględniając jednak inne informacje (zatrudnienie przy pracach sezonowych, deklarowanie się jako pomagający członek rodziny), należy przypuszczać, że faktyczne szanse bezrobotnych zamieszkujących na wsi są podobne albo gorsze niż w mieście. Odsetek ludności pracującej w rolnictwie w Polsce jest nadal bardzo wysoki. Ponadto, w ciągu ostatnich lat wielu mieszkańców wsi straciło pracę w mieście przede wszystkim ze względu na brak odpowiedniego wykształcenia i konkretnego zawodu oraz innych cech preferowanych coraz częściej przez pracodawców, takich jak: mobilność, dyspozycyjność, akceptacja zmian. Powracający na wieś deklarowali się jako pomagający w gospodarstwie, chociaż ich praca nie jest tam niezbędna. Bezrobociu rejestrowanemu na wsi (również deklarowanemu w ankiecie BAEL) towarzyszy tzw. bezrobocie ukryte. Ogółem poziom bezrobocia ukrytego i rejestrowanego na wsi, szacuje się na około 1,7–1,8 mln osób⁸.

Wyniki uzyskane przez U. Sztanderską pokazały, podobnie jak nasze badanie, że prawdopodobieństwo opuszczenia stanu bezrobocia było wyrównane między klasami miejscowości, poza wsią, gdzie było ono wyraźnie wyższe.

5.5. Wiek

Analiza wpływu wieku osób bezrobotnych na wzrost lub spadek szans na znalezienie pracy wskazuje, że szanse osób w wieku do 34 lat nie różnią się istotnie od szans grupy referencyjnej (35–44 lata), które wyraźnie spadają dla osób w wieku ponad 44 lata. Najmniejsze szanse na znalezienie pracy miały te osoby na początku lat dziewięćdziesiątych. Mogło to wynikać z dużo trudniejszego dostosowywania się tych osób do zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej, jak też dość ograniczonych możliwości doksztalcenia się i zmiany kwalifikacji (początek okresu transformacji, mało wykształcone formy aktywnego ograniczania bezrobocia). Obecnie możliwości przekwalifikowania są znacznie większe (szkolenia, doradztwo, zwrot kosztów ubezpieczenia za osoby odbywające szkolenie), z uwagi jednak na dużą podaż pracy, w tym również na skutek wyżu demograficznego oraz możliwość wyboru przez pracodawców takich pracowników, którzy najbardziej odpowiadają ich preferencjom (młodszy, lepiej wykształceni, dyspozycyjni, niższe wynagradzani), nie wzrosły szanse zatrudnienia osób starszych. Jednakże mimo wielu cech przemawiających na korzyść osób młodych, również ich sytuacja na rynku pracy jest nadal zła.

Z badań U. Sztanderskiej także wynika, że zagrożenie bezrobociem ludzi młodych było większe w porównaniu ze starszymi. Dla osób w wieku 18–24 lata stopa bezrobocia całkowitego była o 2,4 razy, a długookresowego 1,8 razy wyższa od średniej (sytuacja taka pogłębiała się do 1996 r.).

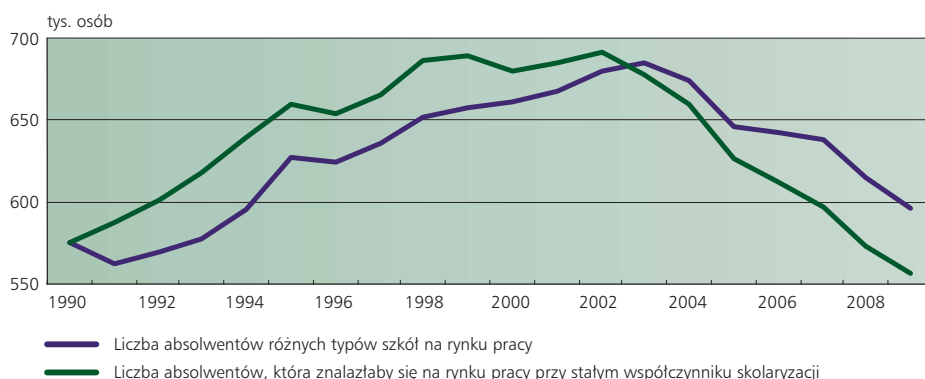
Podobnie jak w naszym badaniu, wyraźnie gorsza była sytuacja osób po 45 roku życia, a utrata pracy w tej grupie wiązała się z dużym prawdopodobieństwem bezrobocia. Natomiast najwyższe szanse na aktywizację zawodową występowały w średniej grupie wieku (w analizie pominięto osoby w wieku emerytalnym i młodocianych).

Wyniki estymacji (tabela 9) wskazują, że w latach 2002–2003 pogorszyła się sytuacja osób w wieku 18–24 w stosunku do wcześniejszych lat (należy pamiętać o niskim poziomie istotności tych parametrów). Pogorszenie sytuacji na rynku pracy osób w wieku 18–24 lata w latach 2002/2003 wynikać może z faktu, że w badanym okresie liczba osób w tej grupie wiekowej stale wzrastała (wykres 15), a w 2003 r. była najwyższa w całym okresie objętym badaniem (w 2003 r. liczba osób w wieku 18–24 była o ponad 700 tys. wyższa niż w 1993 r.). Od 1993 do 2002 r. tempo wzrostu populacji w wieku 18–24 powoli spadało, a w 2003 r. ponownie przyspieszyło, co również tłumaczyć może gorsze wyniki dla 2003 r. dla tej grupy osób. Jak obrazuje wykres 14, lata 2002 i 2003 to okres największego napływu absolwentów na rynek pracy. W IV kwartale 2003 r. stopa bezrobocia ludzi młodych wynosiła ponad 41% i była ponad dwukrotnie wyższa

⁸ „Biuletyn informacyjny ARR” nr 1/2004.

Wykres 14

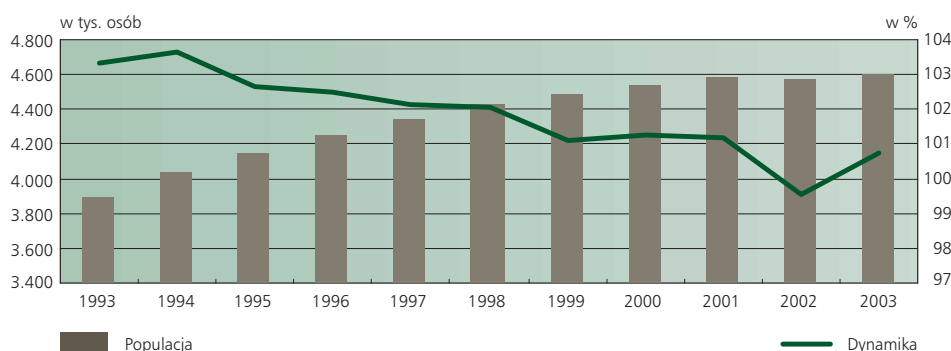
Napływ absolwentów różnych typów szkół na rynek pracy

Źródło: Dane GUS, opracowanie własne.

Wykres 15

Populacja ludności w wieku 18–24 l. w latach 1999–2002

Źródło: Sytuacja demograficzna Polski; raport 2001, 2002; prognoza demograficzna na lata 2003–2030.

od stopy bezrobocia ogółem. Priorytetowym celem rządu stała się aktywizacja zawodowa młodzieży i zwiększenie poziomu zatrudnienia ludzi młodych. Cel ten ma być realizowany poprzez prozatrudnieniowe programy rynku pracy, takie jak staże i praktyki, aktywne pośrednictwo pracy, promocja samozatrudnienia i wolontariatu.

Od 2002 r. realizowany jest Program „Pierwsza Praca”, skierowany do absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i osób w wieku 18–24 lata długotrwale bezrobotnych oraz dotychczas niepracujących.

Program „Pierwsza Praca” jest jednym z instrumentów realizacji Narodowej Strategii Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich 2000–2006. Program ten obejmuje pięć segmentów:

- małe i średnie przedsiębiorstwa,
- samozatrudnienie,
- kształcenie,
- wolontariat,
- informację, poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy.

Podstawowym jego celem jest niedopuszczenie do sytuacji, aby absolwenci pozostawali bez pracy. Program umożliwia:

- uzyskanie wiedzy i umiejętności do zaistnienia na rynku pracy,
- skorzystanie z rozwiązań stwarzających szanse podjęcia zatrudnienia finansowanego przez urząd pracy lub wsparcia finansowego przy podejmowaniu własnej działalności gospodarczej,
- rozszerzenia kwalifikacji lub nabycia praktycznych umiejętności wykonywania zawodu.

Program umożliwia ponadto pracodawcom obniżenie kosztów zatrudnienia młodych ludzi, głównie w małych i średnich firmach.

W ramach pakietu „Pierwsza Praca” funkcjonuje kilka segmentów działań, w tym:

- projekt „Zielone Miejsca Pracy”, który umożliwia aktywizację bezrobotnych absolwentów w ramach działań na rzecz poprawy stanu środowiska oraz tworzenie miejsc pracy na terenach wiejskich;
- program „Junior” realizowany ze środków PFRON, (zachęty dla pracodawców) adresowany dla niepełnosprawnych absolwentów, którzy przez rok od ukończenia nauki nie znaleźli pracy i nie podjęli dalszej nauki;
- projekt „Wyprawka Maturzysty” składający się z zeszytów zawierających informacje edukacyjne o możliwościach rozwiązywania problemów dotyczących własnej przyszłości.

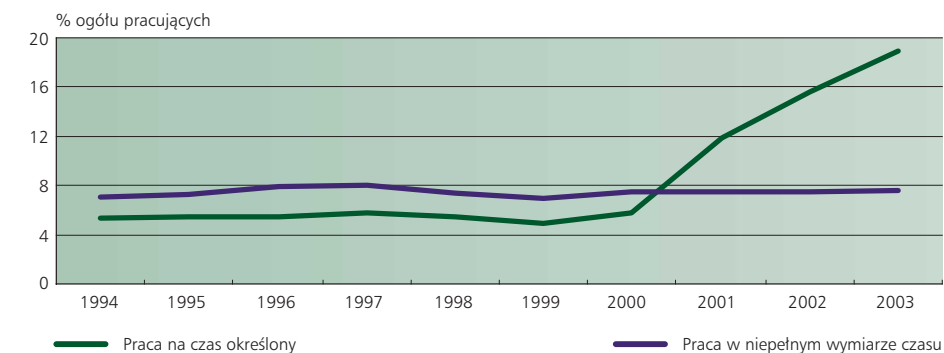
Z uwagi na zbyt krótki okres funkcjonowania projektu „Pierwsza Praca” (jeden rok w okresie objętym badaniem) jeszcze słabo widoczne są efekty jego realizacji.

W 2003 r., jak wynika z danych Ministerstwa Gospodarki i Pracy⁹ na około 825 tys. bezrobotnych w wieku 18–24 lata (wg BAEL za II kw 2003 r.) tylko 206,6 tys. (około 1/4) objętych zostało aktywnymi formami przeciwdziałania bezrobociu, z czego ponad połowa korzystała ze stażu absolwenckiego, co nie oznaczało stałego zatrudnienia po zakończeniu stażu.

5.6. Rodzaj poszukiwanej pracy

Ocena wpływu rodzaju poszukiwanej pracy na możliwość jej znalezienia w całym badanym okresie nie jest w pełni możliwa z uwagi na wprowadzenie w ankiecie BAEL nowych pytań dotyczących rodzaju poszukiwanej pracy. Do 2001 r. możliwe były tylko dwie odpowiedzi na to pytanie: praca w pełnym wymiarze czasu i praca w niepełnym wymiarze. Od 2002 r. liczba możliwych odpowiedzi została zwiększona do sześciu. Dla uzyskania porównywalności dokonane zostało przekodowanie odpowiedzi z 2002 r. na odpowiedź dychotomiczną (dwie

Wykres 16
Nietypowe formy zatrudnienia w latach 1994–2003

Źródło: Dane GUS, obliczenia własne.

⁹ A. Trzecicki, H. Rogala: *Efekty Programu „Pierwsza Praca”*. „Służba Pracownicza” nr 7/2004.

możliwości odpowiedzi, jak w latach poprzednich). Nie dało to jednak satysfakcjonującego rezultatu i wyniki dotyczące rodzaju poszukiwanej pracy z lat przed i po zmianie odpowiedzi w ankiecie nie są porównywalne.

Mimo liberalizacji prawa pracy w ostatnich latach udział pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy utrzymuje się prawie na takim samym poziomie przez cały badany okres. Jedynym widocznym efektem liberalizacji są zmiany w strukturze zatrudnienia według kryterium formy umowy o pracę, tj.: na pracę stałą i pracę na czas określony. W latach 90-tych struktura ta była względnie stabilna, a udział pracujących na czas określony w ogólnej liczbie pracujących najemnie kształtował się na poziomie 5–5,5% (wykres 16). Ta forma zatrudnienia stała się szczególnie popularna wraz z zawieszeniem w 2002 r. przepisów ograniczających do dwóch liczbę kolejnych umów o pracę zawieranych na czas określony. Powstała wówczas możliwość wielokrotnego zatrudniania pracowników w tej formie, w związku z czym udział zatrudnienia na czas określony wzrósł do prawie 19% w 2003 r. (zawieszenie przepisu obowiązywało do momentu wejścia Polski do UE). Nie można niestety skonfrontować ilości umów podpisywanych na czas określony uzyskanymi z danych BAEL a statystyką firm, ponieważ sprawozdawczość GUS dotycząca zatrudnienia przedsiębiorstw nie zawiera takich danych.

6

Polityka zatrudnienia w Polsce

W 2004 r. weszła w życie ustawa z dnia 2 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, zastępująca dotychczasową ustawę o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu. Obecna sytuacja na rynku pracy w Polsce wymaga działań nie tylko w obszarze samego rynku pracy, ale też reform strukturalnych w zakresie edukacji i zabezpieczenia społecznego. Nowa ustawa prezentuje nowe podejście do problemu zatrudnienia i bezrobocia, kładąc nacisk na aktywne wsparcie osób bezrobotnych, promowanie zatrudnienia i wspomaganie nowych miejsc pracy oraz aktywizację zawodową. Reguluje również wymagania wobec pracowników publicznych służb zatrudnienia oraz określa standardy świadczonych przez nich usług.

We wrześniu 2004 r. przyjęty został przez Radę Ministrów *Krajowy plan działań na rzecz zatrudnienia na 2005 rok*. Plan ten stanowi dopełnienie wcześniejszych programów oraz dokumentów, które powstały we współpracy z Unią Europejską¹⁰. Plan określa zadania, jakie stoją przed polską polityką zatrudnienia, a nowa ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy ma zapewnić realizację tych zadań i lepsze funkcjonowanie instytucji rynku pracy.

Priorytety polityki zatrudnienia na lata 2005–2006:

1. Ograniczenie barier instytucjonalnych wzrostu zatrudnienia, poprzez zwiększenie dostępu do usług instytucji rynku pracy, redukcję klina podatkowego, zwiększenie skali wykorzystania elastycznych form zatrudnienia i organizacji czasu pracy.
2. Aktywizacja osób bezrobotnych, także poprzez właściwe kształtowanie systemu zabezpieczenia społecznego, który ograniczałby możliwości uzyskiwania dochodów alternatywnych do dochodów z pracy.
3. Rozwijanie aktywnych polityk rynku pracy (na szczeblu regionalnym i lokalnym).

Spośród aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu można wyróżnić trzy segmenty, a mianowicie:

- usługi rynku pracy obejmujące: szkolenia, poradnictwo zawodowe, pośrednictwo pracy, usługi EURES (sieć europejskich służb zatrudnienia), które polegają na pomocy osobom i bezrobotnym w poszukiwaniu pracy na obszarze UE,
- aktywne wsparcie finansowe, w tym: dodatek aktywizacyjny przyznawany bezrobotnemu uprawnionemu do zasiłku, dotacja na rozpoczęcie działalności (w wysokości do 500% przeciętnego wynagrodzenia), refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy, zwrot kosztów przejazdów i kosztów zakwaterowania,
- pomoc osobom w szczególnej sytuacji na rynku pracy tj: bezrobotnym do 25 roku życia, długotrwale bezrobotnym oraz bezrobotnym powyżej 50 roku życia. Przykładowe formy pomocy skierowane do tych osób to: staże (mogą z nich korzystać bezrobotni do 25 roku życia, bezrobotni absolwenci w ciągu 12 miesięcy od ukończenia szkoły wyższej, jeśli nie ukończyli 27 lat), przygotowanie do wykonywania zawodu u pracodawcy, wyższe stypendia dla uczestniczących w szkoleniach (skierowanych przez starostę), zatrudnienie subsydiowane w ramach prac interwencyjnych lub robót publicznych, refundacja kosztów opieki nad dzieckiem (dla osoby bezrobotnej samotnie wychowującej dziecko do lat 7).

Skuteczność tych form pomocy będzie zależała w dużym stopniu od środków przewidzianych na ich finansowanie. W 2003 r. z Funduszu Pracy na aktywne formy pomocy przeznaczono zaledwie 13 proc. środków.

¹⁰ Dotychczasowe programy to: Narodowa strategia Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich w latach 2000–2006; Narodowy Plan Rozwoju 2004–2006; Program Uporządkowania i Ograniczenia Wydatków Publicznych; wcześniejsze dokumenty powstałe we współpracy z UE, takie jak Sektorowy Program Operacyjny Rozwoju Zasobów Ludzkich, Zintegrowany program Operacyjny Rozwoju Regionalnego, Program Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL.

7

Ocena efektywności aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu
w krajach OECD

W lutym 2004 r. odbyła się w Paryżu konferencja „Labour Market Policies in the European Union. Learning from the Best Practices”, w trakcie której przedstawiona została między innymi ocena skuteczności aktywnych polityk rynku pracy w krajach europejskich.

Pan Jon P. Martin, Director for Employment, Labour and Social Affairs OECD, Paris w prezentacji pt. „What works and for whom: OECD countries' experiences with active labour market policies”¹¹, przedstawił ocenę skuteczności i efektywności aktywnych instrumentów rynku pracy stosowanych w krajach OECD.

Na podstawie przeglądu literatury i badań autor formułuje następujące wnioski:

- najtańsza w stosunku do efektów jest pomoc w poszukiwaniu pracy oraz doradztwo zawodowe. Efektywność tej formy pomocy można zwiększyć przez monitorowanie postępów uczestników programu oraz nakładanie na nich obowiązku w zakresie szukania pracy. W przypadku znalezienia pracy można stosować premie, a ich niespełnienie powinno powodować utratę prawa do świadczenia;
- w przypadku szkoleń finansowanych ze środków publicznych wyniki były zróżnicowane. Sposoby na zwiększenie efektywności szkoleń to staranny dobór grup docelowych (najlepsze wyniki uzyskano w przypadku dorosłych kobiet), dbałość o jakość szkoleń, organizacja szkoleń na konkretne stanowisko pracy, współpraca z lokalnymi pracodawcami;
- niewielka jest skuteczność dotacji dla bezrobotnych na podjęcie własnej działalności; poza wąską grupą posiadającą wyższe wykształcenie;
- niska skuteczność dotacji do zatrudnienia w sektorze prywatnym (zatrudniają pracowników, których i tak by zatrudnili oraz zwalniają pracowników aby na ich miejsce przyjąć dotowanych);
- zupełnie nieskuteczne są programy tworzenia miejsc pracy w sektorze publicznym, stąd w ostatnich latach odchodzi się od tych programów;

Z uwagi na stosunkowo niską skuteczność aktywnych polityk rynku pracy, coraz popularniejsze stają się tzw. strategie aktywizacyjne (polityka kryteriów uzyskiwania świadczeń, pomoc w zdobywaniu zatrudnienia).

W Polsce dopiero obecnie aktywne formy polityki rynku pracy mają być stosowane w szerszym zakresie, dlatego też Polska może korzystać z doświadczeń krajów, które od lat stosują różne formy ograniczania bezrobocia i wykorzystywać te z nich, których efektywność jest najwyższa.

¹¹ Wykorzystany został również artykuł tego autora „What works among active labour market policies: evidence from OECD countries” experiences”. OECD Economic Studies No. 30/2000 oraz sprawozdanie uczestnika konferencji z ramienia NBP.

8

Podsumowanie

Prowadzona w latach dziewięćdziesiątych polityka wcześniejszego wycofywania z rynku pracy osób w wieku aktywności ekonomicznej nie przyniosła oczekiwanych rezultatów. Zwalniane miejsca pracy ulegały likwidacji, a wobec pracowników, którzy mogli być zatrudnieni na nowotworzonych, nielicznych zresztą miejscach pracy, stawiano już nowe wymagania, których nie spełniały osoby gotowe podjąć pracę.

Słaba kondycja gospodarki, duża podaż pracy, spowodowana trwającą racjonalizacją zatrudnienia (również na skutek wzrostu wydajności pracy, zmian technologicznych i organizacyjnych), napływ siły roboczej z wyżu demograficznego z lat osiemdziesiątych oraz niedopasowanie kwalifikacji zawodowych do zapotrzebowania rynku, jak też bierność osób bezrobotnych spowodowały, że w Polsce od kilku lat utrzymuje się najwyższa w Europie stopa bezrobocia. W wyniku tego rośnie stopa bezrobocia długotrwałego, które jest skorelowane z ogólną stopą bezrobocia (0,62). Uzyskane wyniki badania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

- wraz z przedłużaniem się okresu bezrobocia znacznie zmniejszają się szanse na znalezienie pracy: z jednej strony ze względu na dewaluację umiejętności, z drugiej z powodu zniechęcenia i braku motywacji do dalszego poszukiwania pracy. Dlatego działania państwa w zakresie ograniczania bezrobocia powinny być skierowane szczególnie do osób długotrwanie bezrobotnych, aby przynajmniej na krótki okres włączyć je do grupy pracujących i zmniejszyć zagrożenie wykluczeniem społecznym;
- w najtrudniejszej sytuacji znajdują się osoby z niskim wykształceniem oraz osoby z wykształceniem ogólnokształcącym, tj. bez konkretnego zawodu. Podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji zwiększa szanse na rynku pracy. Jednak przy wyborze kierunku kształcenia należy uwzględniać aktualne i przyszłe zapotrzebowanie rynku na określone zawody. Chociaż obecnie osoby z wyższym wykształceniem mają większe szanse na rynku pracy, to i one, głównie ze względu na niedostosowania specjalności do potrzeb rynku, mają coraz większe trudności z jej znalezieniem;
- spadają szanse na znalezienie pracy przez bezrobotnych po przekroczeniu 45 roku życia. Pracodawcy postrzegają ich jako osoby trudniej dostosowujące się do nowych warunków, mniej chętne do podnoszenia kwalifikacji, jak też narażone na choroby częściej niż osoby młodsze;
- wyniki badania potwierdzają, że pozycja kobiet na rynku pracy nadal jest gorsza niż mężczyzn, nawet jeśli legitymują się wyższymi kwalifikacjami i aktywnością w poszukiwaniu pracy;
- badanie nie wskazuje na występowanie istotnych różnic w szansach na znalezienie pracy w zależności od wielkości miejscowości zamieszkania;
- nie ma możliwości uzyskania jednoznacznej odpowiedzi odnośnie wpływu rodzaju poszukiwanej pracy na szanse wyjścia z bezrobocia, ze względu na zmiany w ankiecie BAEL w ostatnich dwóch latach okresu objętego badaniem. Wyniki otrzymane dla lat 2002–2003 wskazują, że – wbrew powszechnym oczekiwaniom – poszukiwanie pracy w niepełnym wymiarze czasu negatywnie wpływa na szanse jej znalezienia;
- dane BAEL wskazują też na niską aktywność osób bezrobotnych w poszukiwaniu pracy. Prawie 70% poszukuje pracy głównie przez urząd pracy. Niespełna 3/4 bezrobotnych wykorzystuje jeszcze inną możliwość (m.in. bezpośrednio w zakładzie pracy przez znajomych, odpowiadając na ogłoszenia), a już tylko około 1/3 wykorzystuje dodatkowo dalsze możliwości;

Polska ma okazję korzystać z doświadczeń państw, które dłużej prowadzą aktywną politykę rynku pracy i osiągają pozytywne wyniki.

Niezależnie od znaczenia, jakie dla rynku pracy ma kondycja gospodarcza kraju, czynniki instytucjonalne (przepisy regulujące stosunki pracy, zabezpieczenie społeczne) oraz stosowane formy pomocy państwa, sytuacja bezrobotnych zależy również od ich przedsiębiorczości, gotowości do zmian (zawodu, miejsca zamieszkania, formy świadczenia pracy), ich cech indywidualnych i aktywności w poszukiwaniu pracy.

9

Bibliografia

1. W. Arulampalam, M.B. Stewart (1995): *The Determinants of Individual Unemployment Durations in an Era of High Unemployment*. „Economic Journal” No. 105, pp. 321–332.
2. J. Atkinson, L. Giles, N. Meager (1996): *Employers, recruitment and the unemployed*. The Institute for Employment Studies, Report No.325.
3. *Badanie bezrobocia długotrwałego*. Raport IPISS (2001).
4. T. Budnikowski (2002): *Bezrobocie na świecie i w Polsce*. Instytut Zachodni, Poznań.
5. W. Collier (2003): *The Impact of Demographic and Individual Heterogeneity on Unemployment Duration: A Regional Study*. Studies in Economics 0302, Department of Economics, University of Kent.
6. P. Dolton, D. O’Neill (1996): *Unemployment Duration and the Restart Effect: Some Experimental Evidence*. „Economic Journal” 106, pp. 387–400.
7. D. Gorter, C. Gorter (1993): *The Relation between Unemployment Benefits, the Reservation Wage, and Search Duration*. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 55, pp. 199–214.
8. M. Góra, M. Socha, U. Sztanderska (1995): *Zachowania bezrobotnych na rynku pracy. System rejestracji bezrobotnych i zasilek dla bezrobotnych*, Zeszyty Centrum im. Adama Smitha nr 5.
9. R. Halvorsen, R. Palmquist (1980): *The Interpretation of Dummy Variables in Semilogarithmic Equations*. „American Economic Review” No. 40, pp. 474–475.
10. A. Han, J.A. Hausman (1990): *Flexible Parametric Estimation of Duration and Competing Risk Models*. „Journal of Applied Econometrics”, Vol. 5, pp. 1–28.
11. H. Holzer (1988): *Search Method Use by Unemployed Youth*. „Journal of Labor Economics”, No. 6, pp. 1–20.
12. D.R. Jones, D.N. Manning (1992): *Long Term Unemployment, Hysteresis and the Unemployment-Vacancy Relationship: A Regional Analysis*. Regional Studies, No. 26, pp. 17–29.
13. S.R.G. Jones (1988): *The Relationship Between Unemployment Spells and Reservation Wages as a Test of Search Theory*. Quarterly Journal of Economics, Vol. 103, pp. 741–765.
14. S.R.G. Jones (1989): *Job Search Methods, Intensity and Effects*. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 51, pp. 276–296.
15. M. Kabaj (red.), (2001): *Badanie bezrobocia długotrwałego*. Raport IPISS, zeszyt nr 21, Warszawa.
16. *Krajowy Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia na 2005 rok*. (Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa, wrzesień 2004.
17. L. Kucharski, T. Tokarski (2003): *Determinanty odpływu z bezrobocia do zatrudnienia w Polsce*. „Gospodarka Narodowa” nr 7–8/2003, ISSN, SGH.
18. E. Kwiatkowski, T. Tokarski (1995): *Determinanty bezrobocia w Polsce w okresie transformacji (modele teoretyczne oraz próba ich weryfikacji)*. INE PAN, Warszawa.
19. E. Kwiatkowski, T. Tokarski (1997): *Efekty polityki państwa wobec rynku pracy w Polsce. Analiza na podstawie funkcji dostosowań*. „Ekonomista” nr 3.

20. B. Lockwood (1991): *Information Externalities in the Labour Market and the Duration of Unemployment*. *Review of Economic Studies*, 58, pp. 733–753.
21. G.S. Maddala (1983): *Limited Dependent and Qualitative Variables in Econometrics*. Cambridge University Press.
22. B.D. Meyer (1990): *Unemployment Insurance and Unemployment Spells*. „*Econometrica*” Vol. 58, pp. 757–782.
23. R. Moffitt (1985): *Unemployment Insurance and the Distribution of Unemployment Spells*. „*Journal of Econometrics*” No. 28, pp. 85–101.
24. W. Narendranathan, M.B. Stewart (1993a): *How Does the Benefit Effect Vary as Unemployment Spells Lengthen?* „*Journal of Applied Econometrics*” Vol. 8, pp. 361–381.
25. W. Narendranathan, M.B. Stewart (1993b): *Modelling the Probability of Leaving Unemployment: Competing Risks Models with Flexible Baseline Hazards*. „*Journal of the Royal Statistical Society*” Series C, Applied Statistics, 42, pp. 63–83.
26. W. Narendranathan, S. Nickell, J. Stern (1985): *Unemployment Benefits Revisited*. „*Economic Journal*” No. 95, pp. 307–329.
27. S.J. Nickell (1979): *The Effect of Unemployment and Related Benefits on the Duration of Unemployment*. „*Economic Journal*” No. 89, pp. 34–49.
28. C.A. Pissarides (1992): *Loss of Skill During Unemployment and the Persistence of Employment Shocks*. „*Quarterly Journal of Economics*” No. 107, pp. 1371–1391.
29. *Prognoza Demograficzna na lata 2003–2030*. Informacje i opracowania statystyczne GUS 2004, Warszawa.
30. J. Schmitt, J. Wadsworth (1993): *Unemployment Benefit levels and Search Activity*. Oxford „*Bulletin of Economics and Statistics*” No. 55, pp. 1–24.
31. M. Socha, U. Sztabnderska (2000): *Strukturalne, podstawy bezrobocia w Polsce*. PWN, Warszawa.
32. Z. Strzelecki (red.), (2003): *Procesy demograficzne u progu XXI wieku Polska a Europa*. I Kongres Demograficzny w Polsce Sesja Końcowa Warszawa, 25–26 listopada 2002 r., Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa.
33. *Sytuacja demograficzna Polski, Raport 2001*. Rządowa Rada Ludnościowa Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2003.
34. *Sytuacja demograficzna Polski, Raport 2002*. Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2004.
35. P. Urwin, J.R. Shackleton (1999): *Search Methods and Transitions into Employment and Inactivity: An Analysis of Linked Records from the Labour Force Survey*. „*International Journal of Manpower*” No. 20, pp. 18–23.
36. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. Nr 99, poz. 1001.
37. G.J. van der Berg (1990): *Search Behaviour, Transitions to Nonparticipation and the Duration of Unemployment*. „*Economic Journal*” No. 100, pp. 842–865.
38. J. Wadsworth (1991): *Unemployment Benefits and Search Effort in the UK Labour Market*, „*Economica*” No. 58, pp. 17–34.